

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

(повне найменування закладу вищої освіти)

Філологічний факультет

(повне найменування факультету)

Кафедра української літератури та компаративістики

(повна назва кафедри)

**ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗБІРКИ «СЕРЕД ПОВЕНІ КНИГ»
Р. ІВАНИЧУКА**

**Artistic Features of the Collection «Among the Flood of Books» by
R. Ivanychuk**

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

Виконала: здобувачка заочної форми навчання
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.01 Українська мова та
література

Освітня програма Українська мова та література
Табарча Ганна Вікторівна

Керівник: д. філол. н., проф. Шевченко Тетяна
Миколаївна _____

Рецензент: к. філол. н., доц. Казанова О. В.

Рекомендовано до захисту.
Протокол засідання кафедри
української літератури та
компаративістики

№ ____ від _____. 2023 р.

Завідувачка кафедри

(підпис)

Тетяна ШЕВЧЕНКО

Захищено на засіданні ЕК № 1

Протокол № ____ від _____. 2023
р.

Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою/шкалою ECTS/ бали)

Голова ЕК

(підпис)

Євген ДЖИДЖОРА

Одеса 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ	8
1.1. Записки як жанр художньо-документальної літератури	
1.2. Творчість Р. Іваничука поч. ХХІ ст. у літературно-критичному осмисленні	14
РОЗДІЛ 2. КОМПОЗИЦІЯ КНИГИ «СЕРЕД ПОВЕНІ КНИГ: ЗАПИСКИ БІБЛЮФІЛА ПРО КНИГИ І ПРО СЕБЕ»	22
2.1. Заголовковий комплекс книги та її розділів: особливості поетики	22
2.2. Структурні особливості книги	29
РОЗДІЛ 3. ОБРАЗНА СИСТЕМА ЗАПИСОК «СЕРЕД ПОВЕНІ КНИГ»	40
3.1. Образ книги	40
3.2. Образ автора	47
3.3. Інші образи книги	54
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	67
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Творчість Романа Іваничука, лауреата Шевченківської премії, Премії імені Андрія Головка, Героя України – яскрава сторінка історії української літератури ХХ – поч. ХХІ ст. «Якщо об'єднати усі романи Романа Іваничука в один цикл, то вийде один великий роман про історію України, в який автор вклав свою душу» [18], – писав про нього Мирослав Ліскович. Неперевершений майстер історичної прози, Роман Іваничук відомий також як автор літературно-критичних статей, записок, щоденників, мемуарів, есеїстичних текстів, мандрівних нотаток, рецензій, подорожніх нарисів тощо. Саме нариси, есеї, записки митця тощо активно друкувалися вітчизняними видавництвами в останні роки, привертаючи увагу шанувальників творчості дослідників літератури. Славнозвісний автор романів «Черлене вино», «Мальви», «Орда», «Шрами на скалі» в останні роки своєї творчості все більше вдавався до літератури нон-фікшн, вочевидь, бажаючи залишити прямий документальний і его-белетристичний відбиток в історії літератури та культури. Література, заґрунтована на реальних фактах і подіях, щедро наповнена особистими спогадами, коментарями, зауваженнями, спостереженнями, однак не позбавлена художнього-образного наповнення, привертає увагу вишуканим стилем письменницького обдарування, новизною образів, творчими пошуками і знахідками. Крім того, ці твори є цінним джерелом біографії митця, у них чимало йдеться про творчу лабораторію письменника, якого уже зараховано до канону української літератури.

Цікаво, що наукове осмислення такої творчості митця тільки-то розпочинається, тож наша магістерська робота, присвячена книзі «Серед повені книг», котра являє собою есеїстичні нотатки-записки про власну бібліотеку письменника, є актуальною. Цю книгу «можна вважати своєрідним заповітом письменству і читацькій спільноті» [46, с. 254]. По суті, це перше наукове осмислення цього твору.

Отже, **об'єктом** дослідження в магістерській роботі є книга «Серед повені книг», жанр якої автор власноруч означив як «записки бібліофіла: про книги і про себе». Книга побачила світ у львівському видавництві «Піраміда» 2016 року. Ця книга є одним з останніх прижиттєвих видань письменника. На жаль, митець відійшов у вічність 2016 року.

Предметом дослідження в магістерській роботі передусім є художні особливості вказаної книги, у якій «рефлексії митця демонструють постійну увагу до проблем буття нації, її історії, культури» [46, с. 254]. Нашу увагу привертають композиційні особливості книги, її образна система, засоби художньої виразності.

Мета магістерської роботи полягає в аналізі художніх практик книги «Серед повені книг» Р. Іваничука з урахуванням приналежності твору до жанру «записки», котрий активізує проблемно-тематичний комплекс творів, а також налаштовує реципієнта на сприйняття документальних свідчень письменника як очевидця і обсерватора багатьох подій минулого.

З поставленої мети випливають такі **завдання**:

- дати характеристику запискам як літературному твору з теоретичного погляду;
- окреслити жанрові особливості записок і есеїв, котрі межують у цій книзі;
- здійснити огляд літературно-критичної оцінки творчості Р. Іваничука останніх десятиліть;
- проаналізувати композиційні особливості книги;
- проаналізувати образну систему книги;
- зацентувати увагу на ідіостилі письменника.

Методи дослідження. У процесі написання магістерської роботи було застосовано комплексну методологію: *загальнонауковий метод* (синтез і узагальнення), *історико-літературний метод*, який дав можливість зробити ґрунтовний аналіз жанру записок та есею, *біографічний*, котрий дав змогу

пояснити зв'язок специфіки текстотворення з біографією митця та інтенціями відповідно до літературного процесу епохи, *рецептивний метод*, що відкрив можливості встановити специфіку сприйняття нехудожнього твору читачами, науковцями-літературознавцями та літературними критиками.

Теоретико-методологічні засади дослідження заґрунтовані на концепціях та ідеях багатьох вітчизняних дослідників (Т. Шевченко, О. Рарицького, К. Мазурик). Літературно-критичним підґрунтям роботи стали праці М. Беліченко, В. Бурчені, О. Гандзій, Г. Городиловської, Ю. Колядич, С. Підопригори. Проте в більшості робіт розкрито літературознавчі аспекти повістей та романів Р. Іваничука і меншою мірою йдеться про його документалістику та есеїстику.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена сукупністю поставлених завдань. У дослідженні вперше здійснено аналіз саме збірки «Серед повені книг». Уперше цілісно досліджуються жанрові особливості текстів, уміщених автором у видання «Серед повені книг». Крім того, по суті вперше аналізується місце та значення цієї книги літературній біографії Р. Іваничука як видатного письменника української літератури, митця, якого можна зарахувати до канону української літератури.

Теоретичне значення магістерської роботи полягає у вивченні та репрезентації актуальних питань, які стосуються нотаток і есеїстики Р. Іваничука, особливостей створення ним образів, використання інших художніх технік і практик. У роботі досліджено, систематизовано, узагальнено ключові аспекти новітньої его-белетристичної творчості Р. Іваничука в цілому, що дає можливість простежити еволюцію його творчого мислення, вияви сучасного світогляду і світовідчуття. Результати дослідження сприятимуть поглибленню знань про літературну спадщину Р. Іваничука, про специфіку функціонування нон-фікшн-дискурсу в сучасній українській літературі загалом.

Практичне значення роботи. Матеріали цієї випускної праці можуть бути використані в подальших наукових роботах, присвячених сучасній

українській літературі та українській літературі XX століття, під час підготовки посібників, підручників з прози, есеїстики сучасності, літератури нон-фікшн, у роботі літературознавчих факультативів і наукових гуртків у вищих навчальних закладах для студентів філологічних спеціальностей із питань аналізу історії української літератури XX – поч. XXI ст.

Особистий внесок автора. Робота є самостійним дослідженням, у ній проаналізовано й узагальнено художній доробок Р. Іваничука. Особистий внесок магістрантки полягає в комплексному аналізі творчості майстра. Результати дослідження отримано безпосередньо автором. Наукова публікація за темою магістерської роботи є одноосібною. Будь-які використання праць інших авторів супроводжуються відповідними посиланнями.

Роботу виконано в межах планової наукової теми №195 кафедри української літератури «Дослідження дискурсивних практик в українській літературі XIX — поч. XXI ст.».

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження апробовано на Всеукраїнській конференції XI Фащенкоівські читання (Одеса, 26 травня 2023 року), на міжнародній конференції «Modern problems of science, education and society» (Kyiv, October 9-11, 2023).

Також матеріали дослідження апробовано в науковій публікації:

Шевченко Т., Табарча Г. Образ книги у збірці Романа Іваничука «Серед повені книг». Modern problems of science, education and society. Proceedings of the 8th International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Kyiv, Ukraine. 2023. Pp. 927–933.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури, додатків.

Перший розділ присвячено теоретичним аспектам дослідження, у ньому йдеться про записки як літературний твір, про літературно-критичне осмислення творчості Р. Іваничука початку XXI століття

Другий розділ присвячено безпосередньому аналізу композиційних особливостей книги та заголовковому комплексу книги та її частин.

Третій розділ – це аналіз образної системи твору, зокрема образу книги, образу автора тощо.

У висновках узагальнено результати роботи.

Робота також містить додатки, у яких систематизовано письменників, котрі згадані автором, та твори, які фіксуються на сторінках «Серед повені книг».

Загальний обсяг роботи – 82 сторінки. Список використаної літератури нараховує 48 позицій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Записки як жанр художньо-документальної літератури

Жанр записок у літературі існує здавна. Ще в часи античності привертали увагу «Записки про Галльську війну» Юлія Цезаря, його ж «Записки про громадянську війну». Нехудожню прозу знаходимо у творчості Плутарха, Світонія, Цицерона тощо. Давня японська література також відома увагою до такого жанру. «Записки у головах» Сей Сьонагон, «Записки з Келії» Камо-но Тьомея, «Нотатки знічев'я» Кенко Хосі – лише окремі зразки книг, які містили давні дзуйхіцу, твори, наближені до європейського жанру есею. Приміром, говорячи про перший названий нами твір японського письма, Н. Гораль наголошує: «Ці твори зіграли вирішальну роль у формуванні літературних канонів, дали поштовх для подальшого розвитку жанрів, сприяли перегляду такого гендерного поняття як «жінка» та її роль в японській культурі загалом і літературі зокрема. Таким чином творчість Сей Сьонагон та Мурасакі Сікібу послужила яскравим прикладом не лише того, як літературний твір долає часові та просторові межі» [7, с. 178].

Записки як жанр, пов'язаний з пережитим і його осмисленням, неодмінно забарвлений особистісним розумінням описаного та його власною інтерпретацією, активно проявляється в літературі пізніших часів: «Посмертні записки Піквікського клубу» Ч. Діккенса, «Замогильні записки» Ф. Шатобріана, «Записки покоївки» О. Мірбо – ось доволі скромний перелік творів такого типу, що мав місце в європейському словесному мистецтві пізніших часів. Записки, нотатки, щоденники, мемуари, автобіографія, есеї – усе це твори, що мають спільну природу текстопородження, котру можна окреслити формулою «досвід + осмислення», однак нюанси втілення цієї формули у цих творах дещо відмінні, хоча й не принципово. Так, щоденник як «один із видів мемуарної літератури, запис автором власних думок, переживань і подій свого життя» вирізняється тим, що образ «я» тут важливий,

у нього це «я» створюється самим автором. Для автора щоденника важлива фіксація побаченого і осмисленого, образ сучасності тут набагато важливіший, ніж образ минулого. Якщо це минуле й виходить на авансцену оповіді, воно завжди співвідноситься з сьогоденням, з конкретним днем запису, з баченням того, як події сьогодення стали можливими завдяки минулому тощо. «Щоденник як жанр мемуаристики має специфічну рису, не притаманну жодному іншому жанрові літератури, – щоденна увага, щоденна зміна подій, образів, ситуацій, а звідси щоденні перепади настрою та емоцій, що веде до фрагментаризму оповіді, обірваності тексту» [40, с. 98], – вважає Н. Чиж. Вона звертає увагу на фрагментарність оповіді у щоденнику, створеному поєднанням фрагментів, сцен, образів, варіативною розробкою цілої низки тем і мотивів тощо. Прикладами таких творів в українській літературі є, скажімо, «Щоденник. 1941-1956», «Щоденникові записи» О. Довженка і «Щоденник (20.03.1899–25.02.1945)» А. Любченка.

Жанр автобіографії передбачає виняткове акцентування на подіях власного життя і меншою мірою прив'язку до зовнішніх обставин буття особистості. У такому творі «дійсні факти життя постають узагальненими в художній формі» [19, с. 8]. Твір, витoki якого ведуть до «Сповіді» Ж.-Ж Руссо, позначеної винятковою відвертістю в описі власного життєпису, вирізняється тим, що події власного життя описуються послідовно, у взаємозв'язку, осмислено. У якості прикладу такого твору варто згадати «Мою автобіографію» Остапа Вишні, «З трудів і днів» М. Рильського.

Есей, твір, уведений в обіг М. Монтенем, теж належить до еґо-белетристичних жанрів. У цьому творі автор міркує про щось, пропонуючи особистісний погляд на будь-що. І хоча тут принципово є увага до того, хто створює цей твір, розкриваючись зусібіч, усе-таки твір орієнтований на читача: автор міркує і одразу програмує ймовірну реакцію читача на сказане. «Есей – твір діалогічний, він за своєю природою викликає трансакцію мислетворчості з читачем. Якщо той зіставив певні положення з власними життєвими настановами, залучившись до читання такого твору, то це означає досягнення

авторської мети і результативність обміну інформації» [45, с. 232]. Прикладами есеїстичних текстів в українській літературі є, скажімо, тексти Є. Сверстюка, оформлені у збірки: «На святі надій: вибране», «На хвилях “Свободи”»: короткі есеї», «Не мир, а меч: есеї», «Правда полинова», «Шевченко і час», «Шевченко понад часом: есеї», «Гоголь та українська ніч» тощо.

Мемуари – ще один різновид документальної і нехудожньої літератури. Часто під мемуарами розуміють і щоденники, і сповіді, і автобіографії тощо. Це узагальнювальне поняття до творів, загаданих нами вище. У довідковій літературі читаємо: «Мемуари – (від лат. Memoria – пам’ять) – твори, в яких автори розповідають про своє життя. ...Мемуари видатних осіб становлять великий інтерес до вивчення епохи, історичних подій, творчої особистості автора» [6, с. 65]. Спершу мемуари сприймалася як пласт літератури, який розглядався в загальному чи груповому контекстах завдяки спільному досвіду мемуаристів (службовому, військовому), тобто середовищу їхнього побутування, фіксованим сюжетним лініям, роздумам тощо. Згодом усвідомлення мемуарів як певного соціокультурного явища й інтелектуального продукту привело до становлення, власне, мемуарів як окремого твору, який може стати об’єктом і літературознавчого осмислення, а не лише історичного тощо.

У мемуарах важливо чітко розрізняти «достовірне» і «вигадане», об’єктивне і суб’єктивне, індивідуальне і колективне, одноосібне і групове, зовнішнє і внутрішнє, первинне і вторинне. Приміром, у статті Д. Грідіної та Н. Темірової «Мемуарна література в дослідженні другої світової війни на території України» читаємо: «Мемуарна література є унікальним історичним джерелом, в якому суб’єктивність є не недоліком, а характерною рисою. Мемуари – це не лише фіксація подій минулого, а й сповідь, виправдання чи звинувачення щодо своїх сучасників, суспільства, роздуми їхніх авторів. Особлива цінність їх полягає в тому, що вони містять “приховану” інформацію,

тобто не оприлюднену в офіційних документах, яка дозволяє поглибити розуміння драматизм воєнного лихоліття» [9, с. 28].

Жанр записок посідає виняткове місце у літературі нон-фікшн. Тут, звісно, образ автора важливий, однак основна вага авторської уяви переноситься все-таки не на самого оповідача, а на обраний тим же автором об'єкт обсервації, інколи увага переноситься на колективну ідентичність того, хто пише. Попри той факт, що жанр записок існує в історії літератури здавна, цей твір усе ще залишається малодослідженим теоретиками літератури. Важливість наукових спостережень О. Галича, В. Захарова, В. Пустовіт, І. Савкіної, А. Скрипник, Т. Черкашиної важлива, проте цілісної концепції жанру не існує. Нам у цьому сенсі близькі ідеї К. Шахової, яка, на підставі узагальнень попередників, виділяє такі ознаки жанру записок, як-от:

1) «нарація від першої особи, яка детермінує інтимізацію оповіді, сповідальність, перевагу суб'єктивного, емоційного висвітлення подій;

2) своєрідний тип самосвідомого героя-оповідача, який стає автором "записок", від його особи ведеться розповідь про події, що відбулися з ним або кимось іншим;

3) акцент на вираженні особистого ставлення письменника до зображуваного;

4) домінування достовірності й фактографічності в поєднанні з художнім висвітленням подій у творі (часто наявністю автобіографічних елементів);

5) з формального погляду запискам властиві: наявність жанрового маркера в назві чи підзаголовку; нелінійний характер, уривчастість та фрагментарність тексту; необов'язковість хронології й датування записів; нерідко значна часова відстань між нотатками; відсутність чіткої канонічної форми, що зумовлює активний синтез з іншими жанрами [43, с. 162-163].

Варто також додати, що запискам властива дозована рефлексивність, періодична властивість записів, безадресність, інтимізація, необов'язковість прямих характеристик того, хто здійснює запис. Важливою є фіксація подій чи

емоцій, проникнення у внутрішній простір думок наратора (оповідача), акцент на асоціативних зв'язках, породжених життєвим та іншим фактажем.

Звісно, записки (нотатки) бувають різні. Останнім часом популярним став жанр травелогу, або іншими словами, подорожніх записок. Незалежно від різновиду, записки вирізняються з-поміж інших нехудожніх жанрів тим, що в них є свій предмет зображення, жанровий зміст та форма. В основі подорожніх нотаток, приміром, лежить опис переміщення в просторі і часі героя-мандрівника, розповідь про події, що відбулися під час подорожі, про враження подорожнього, його роздуми з приводу побаченого і широкий інформаційно-пізнавальний план.

Жанр записок реалізує себе у формі щоденникових, епістолярних та мемуарних дорожніх записів художнього, документально-художнього, художньо-публіцистичного характеру (залежно від функціональної ваги тексту та від особливостей предмета викладу). Дорожні записки, наприклад, на структурному та змістовному рівнях здатні поєднувати елементи різних жанрових форм: нарисів, есеїв, легенд, листів, оповідань тощо, тобто дорожні записки відкриті для синтезу з іншими видами автобіографічної прози.

Образ адресата в записках об'єктивується, гранично узагальнюється, набуваючи рис літературного персонажа-співрозмовника, який за допомогою художньої умовності звертається до різних форм оповіді. Вивчення просторово-часової моделі подорожніх записок дозволяє говорити про наявність двох тимчасових планів – автора та героя. Це визначає художню умовність хронотопу.

На думку К. Чуй, «записки – пластичний жанр, здатний швидко адаптуватися до нових моделей творення художнього світу, вільно вбирати в себе елементи інших жанрів й органічно сполучати їх. Йому властиве відтворення духовного життя людини, її неповторного мікросвіту, процесів формування й вираження думок, почуттів, внутрішніх рефлексій. Записки мають потужний потенціал для втілення творчих пошуків митців» [41, с. 35].

О. Рарицький схильний вважати записки метажанром. Він пише, здійснивши аналіз низки записок Г. Тютюнника, таке: «Текстовий аналіз засвідчує, що записки (нотатки, записні книжки) природно вкладаються у формат художньо-документального метажанру. Виразним у їх поетикальній структурі є публіцистичне начало, що абсорбує риси щоденникового та мемуарного дискурсів. Разом із тим цей різновид літератури є монолітним ідейно-художньо й може претендувати на жанровий самовияв, здатний функціонувати через низку наджанрових художньо-документальних конструкцій» [28, с. 52].

В українській літературі жанр записок представлений багатьма різновидами й варіаціями. Він може ставати підґрунтям романної оповіді («Записки кирпатого Мефістофеля» В. Винниченка, «Записки українського самашедшого» Л. Костенко), повісті («Через кладку» О. Кобилянської, «Записки солдата» І. Багмута), бути окремим жанром, котрий можна уналежнити до літератури нон-фікшн: «Записки Білого пташка» Г. Пагутяк, «Бранзолія» М. Гримич. Цей жанр активно представлений у сучасній українській літературі: «Записки пройдисвіта» Ю. Винничука, «Записки на зап'ястях» Л. Воронюк, «Записки Тані М.» Г. Гордасевич тощо. Окремою сторінкою української літератури є жанр записок та епістолярію у творчості шістдесятників і дисидентів. Приміром, про «запискову» творчість Ю. Мозіля («У таборі смерти», «Крізь залізну занавісу», «Записки політв'язня» (1958), «На "Вронках"», «Свята Земля. Спомини паломника», «На чернечій горі Атос. Записки паломника», «На святих місцях. Дневник українського паломництва з Канади до Святої Землі») читаємо таке: «Автор доповнив..., структурував ... цілісні й завершені розділи оповіді від першої особи, у яких все ж помітні уривчастість і фрагментарність, повторення й варіювання інформації і думок, що властиве записам. Ю. Мозіль створив я-концепцію автобіографічного героя-наратора, який усвідомлює свою причетність до історії українського народу й подає власний варіант її сприйняття» [44, с. 173].

У творах, котрі можна віднести до жанру записок, прикметним є той факт, що записи певної особи, як правило, відомої, знакової або знаної в певних колах, не передбачають безпосередньої характеристики того, хто їх, власне, здійснює, тому «внутрішня» біографія, хронопис духовного життя оповідача розкривається опосередковано: через рефлексію, дескрипцію почуттів, через оцінки, чуттєві імпресії і експресії. При цьому важливими є всі зафіксовані події чи емоції, які відчув чи пережив оповідач, а не хтось інший. Реципієнт, варто зазначити, глибоко проникає у внутрішній простір думок наратора, розшифровує складні асоціативні зв'язки, породжені життєвим фактажем та комплексом явищ. У записках відбувається гармонійне синтезування реальних фактів дійсності з художніми принципами організації оповіді. Художні техніки тут, як правило, активно застосовуються. Реально існуючі люди, їх оточення, обставини епохи трансформуються в художні образи, звичні засоби образотворення тут також використовуються.

Будучи важливою частиною розвитку всієї художньої літератури, важливим жанром его-белетристики та її особливою художньою своєрідністю, записки відображали реальні події того часу, який описували. Записки, часто сповнені інтимізації і ліризації, являють собою неперевершені літературні документи епохи, художні і людяні водночас. Вони воістину можуть служити вражаючим свідченням розвитку культури думки та почуттів певного проміжку часу. Щоденниково-мемуарна література стала однією з основних відправних точок у становленні прозових жанрів сучасної літератури і української зокрема.

1.2. Творчість Р. Іваничука поч. ХХІ ст. у літературно-критичному осмисленні

У різні часи критиками доробку Р. Іваничука виступали Є. Баран, Н. Бічужа, Г. Гордасевич, Т. Гажа, О. Кривенко, М. Наєнко, В. Павлів, І. Яремчук, В. Горинь, М. Ільницький, В. Карвацький, Ю. Хорунжий та багато

інших. Творчість Р. Іваничука в контексті історичної романістики розглядали Н. Бічуя, Н. Білоцерківець, Ю. Бондаренко, В. Горинь, М. Кодак, Р. Кудлик, Б. Мельничук, М. Наєнко, В. Радовський, Л. Ромащенко, В. Соболю, М. Слабошпицький тощо.

Творчість Р. Іваничука вивчалася як за життя письменника, так і продовжує ставати об'єктом наукового осмислення в наш час. Дослідники прагнули через мотивне, ідейно-тематичне, проблемно-конфліктне, жанрово-стилістичне багатство прози письменника розкрити художній метод, простежити еволюцію героїв (вигаданих і створених за прототипами), показати концепцію людини, проаналізувати образно-символічний дискурс доробку кінця 70-х – першої половини 90-х років, коли митець працював найактивніше, виділити неабияке поєднання романтичної піднесеності минулого України та символічно-філософської місткості його відлуння в сучасності, визначити жанрові різновиди й модифікації історичних романів, повістей і новел митця. Науковці звертали увагу на проблематику романістики письменника, композиційні, жанрові, стильові особливості його творів, особливості ідіостилу, наративну специфіку тощо.

Зупинимось на аналізі літературно-критичного дискурсу творчості Р. Іваничука початку ХХІ століття, оскільки це є одним із завдань нашої дипломної роботи.

Варто зауважити, що творчість Р. Іваничука в перші десятиліття ХХІ століття ставала об'єктом дисертаційних досліджень різного рівня. Романна та мемуарна творчість приваблювала як літературознавців, так і лінгвістів. Доробок митця ставав матеріалом досліджень, присвячених Р. Іваничукові як окремому автору, так і в контексті спадщини інших митців, скажімо, майстрів історичної прози.

Увесь комплекс літературно-критичних праць, присвячених творчості Р. Іваничука останніх десятиліть, ми умовно поділили на 2 групи. До першої увійшли твори, у яких ідеться про історичну прозу майстра, звівши, таких праць найбільше, адже саме історична проза є візитівкою його літературної

діяльності. Як наголосили В. Зотова, Л. Копейцева, Т. Пітель, «у його романах відображено майже всі найважливіші етапи розвитку українства – від пізнього Середньовіччя до сучасності. Енциклопедичність історичної тематики й важливість проблем, яких торкався митець, зумовлюють значущість його прозової спадщини» [11, с. 149]. Тут варто наголосити, що до цього кола праць уналежнюємо як дисертації, так і статті, тези, доповіді, інші дослідження. Так, варто назвати дисертаційні роботи Ю. Колядич «Особливості поетики малої прози Р. Іваничука» (2007) [17], М. Беліченко «Поетика історичної прози Р. Іваничука (особливості часо-просторової концепції)» (2007) [2], Г. Городиловської «Елементи наукового та публіцистичного стилів в історичних романах Р. Іваничука» (2008) [8], В. Бурчені «Категорія історизму та стильові пошуки в прозі Романа Іваничука» (2011) [3], Н. Лотоцької «Ідіолект Романа Іваничука: корпусно-базований та лінгвокогнітивний підходи» (2021) [20], К. Шабаль «Жанрово-стильові особливості сучасного українського політичного роману» (2019) [42] – у цій праці досліджуються, зокрема, романи «Країна Ірредента» та «Мандрівки до Аберфайлю» Р. Іваничука тощо.

Романістика митця у 90-х рр. ХХ ст. – на поч. ХХІ ст. досліджувалася М. Ільницьким, Г. Нікольченко, М. Нікольченко, В. Підпригорою, О. Стадніченко, С. Жилою, О. Лілік, В. Зотовою, Н. Федорак, О. Єременко, А. Антофійчуком, Г. Насмінчук та багатьма дослідниками. Приміром, у статті «Наративні стратегії роману “Манускрипт з вулиці Руської” Р. Іваничука» Г. Насмінчук ідеться про специфіку наративних моделей історичної прози як такої, котрі сформувалися в другій половині ХХ століття. Авторка, аналізуючи роман «Манускрипт з вулиці Руської», наголошує на використанні широкого спектру наративної структури в творчості Р. Іваничука, звертає увагу на культивування символіки, використання психологізму, застосування готичних і барокових засобів поетики. Дослідниця доводить, спираючись на текст твору, що постійне оновлення романної форми в історичному жанрі беззаперечно передбачає трансформацію оповідних форм. У статті читаємо: «Манускрипт з

вулиці Руської» Р. Іваничука предметно засвідчує, що поява нового типу історичного роману у другій половині XX століття – «роману мислячого» – пов’язується не лише з його філософсько-художньою багатовимірністю і виходом на вічні проблеми людської екзистенції, а й із наративним експериментуванням, трансформуванням оповідних форм і моделей. Домінантою наративної стратегії письменника, яка виявить себе і в пізніших його творах («Шрами на скалі», «Орда», «Хресна проща»), є одягання маски літописця, книжника, анахорета, який невтомно студіює давні манускрипти» [26, с. 223].

Наукові праці А. Антофійчука переважно присвячені біблійній тематиці у творчості українських та зарубіжних письменників. Тож творчість Р. Іваничука в цьому сенсі не стала винятком. Так, у праці «Українська євангельська проза XX ст.: деякі питання поетики» розглядаються соціально-ідеологічні, філософські, морально-психологічні та літературознавчі аспекти трансформації євангельських колізій в українській літературі на прикладі низки творів українських письменників. Літературознавець предметно зупиняється на романі «Євангеліє від Томи» та повісті «Смерть Юди» Р. Іваничука. Докладно зупиняючись на композиції творів, образному їх наповненні, інших засобах поетики, науковець узагальнює наукові спостереження в такий спосіб: «Р. Іваничук виявляє принципово різні підходи до розробки новозавітного матеріалу. Якщо в “Євангелії від Томи” здійснюється контамінація легендарно-міфологічного та історичного контекстів, то в “Смерті Юди” спостерігається накладення семантики євангельських колізій на реалістично життєподібний план. Крім того, особливістю творів цього письменника стало поєднання євангельської подієвої конкретики з трагічними процесами кожної з епох, відображених у творах. Саме тому національний та універсальний контексти органічно співіснують між собою, створюючи картини духовного боріння окремих людей і народів за гуманістичне майбутнє» [1, с. 24].

Найбільш скандальний роман письменника «Орда», що побачив світ 1992 року, також не залишився поза увагою критиків у ХХІ столітті. Твір, у якому йдеться про криваву історію знищення Батурина після бунту І. Мазепи, міста, що в ХVІІІ столітті було синонімом незалежної Української держави, із самого початку ставав об'єктом різного роду досліджень. Так, у статті О. Ісаюк «“Орда”: проживання геноцидної травми?» ідеться про тематику і проблематику цього твору в історичному та культурологічному дискурсі. Авторка докладно аналізує сюжет, образну систему твору, звертає увагу на мотиви твору, зокрема, мотив мандрів. «Ці мандри – це не просто мандри, це алегорія пошуку спокою зраненою підсвідомістю. Власника цієї підсвідомості жене не просто спогад про жах, а усвідомлення власного безсилля, своєї мимовільної сопричетності зі злом, усвідомлення власної нерішучості» [14], – читаємо у дослідженні. Праця привертає увагу всебічністю та системністю аналізу, тим, що залучено низку історичних джерел, власних спостережень дослідниці. Також у статті звернено увагу на актуальність і важливість історичної романістики Р. Іваничука в контексті розбудови держави. Прикметно, що сам Р. Іваничук не стояв осторонь важливих подій нашої країни. У 2014 році, під час подій Майдану, він говорив: «Все мусить завершитися перемогою. А коли ні, то це стане трагедією української нації. От заметіль така – а мене серце болить, як вони стоять на Майдані. Якщо люди підуть з Майдану, то почнуться репресії. І це буде надовго. Не навечно, але надовго. Як вистояти? А треба вистояти. Бачу за настроями, вони, все-таки, мають намір вистояти» [38].

У статті Ж. Колоїз також ідеться про роман «Орда». Дослідження «Особливості історичної стилізації в романі “Орда” Р. Іваничука» наголошено спеціально на тому, що таке стилізація та історична стилізація зокрема. Там же здійснено лінгвістичний аналіз засобів, котрі використав Р. Іваничук для формування історичного тла, створення відповідного темпорального простору, відображення колориту епохи ХVІІІ-го століття. Ретельно проаналізувавши ідіостиль митця, авторка наголошує: «Як і в будь-якому тексті відповідного

жанру, відтворенню колориту епохи сприяє хронологічно маркована лексика, з-поміж якої вирізняються передусім історизми. Однак основою історичної стилізації досліджуваного роману є документальність, що зумовлює відповідним чином організований темпоральний простір, створює відповідний темпоральний план, забезпечуваний різними темпоральними маркерами (лексичними / синтаксичними, імпліцитними / експліцитними), які чи то прямо, чи то опосередковано вказують на часовий період» [16].

Другу групу досліджень складають праці, присвячені публіцистиці та мемуаристиці Р. Іваничука. Таких праць, звісно, не багато, адже і документальний (нехудожній) доробок самого письменника представлений лише поодинокими збірками таких творів. Приміром, дисертація О. Гандзій «Публіцистика Романа Іваничука: проблематика і поетика» (2011) присвячена якраз таким творам майстра. У роботі аналізується збірка «Дороги вольні і невольні», до якої увійшли нариси та есеї «Благослови, душе моя, Господа...», «Мандрівки близькі і далекі», «На маргінесі», а також книга нотаток «Нещоденний щоденник». Авторка, аналізуючи всебічно творчість Р. Іваничука, котру можна уналежнити до літератури нон-фікшн, пише, що концептуальність публіцистичного мислення Р. Іваничука породжує творення знакової системи на тлі його творів, відтак вельми актуальним є дослідження проблематики і поетики публіцистики Р. Іваничука крізь призму семіотичного аналізу з погляду наскрізної ідеї націєтворення, введення його творчості в ширший ідейний простір з метою декодування історичної та художньої правди про українську націю, історію, літературу, культуру тощо. У висновках дослідження наголошено, що «національна ідея є концептуальним стрижнем усіх його творів», тож «проблеми націєтворчих чинників» окреслено як «епіцентри структури моделювання читацької рецепції» [5]. Авторка виводить елементи кристалізації національно-філософської концепції «Меча і Мислі», підкреслює її роль у моделюванні свідомісної парадигми духовних, моральних і культурних орієнтирів реципієнта з огляду на творчість Р. Іваничука.

Его-белетристична проза Р. Іваничука на поч. ХХІ ст. була предметом і інших досліджень. Так, у статті Т. Гажі «Дороги вольні і невольні» Р. Іваничука: єдність травелогу, мемуарів і політичного щоденника» осмислено спогади письменника, оформлені у книгу «Дороги вольні і невольні». Проаналізовано синтез жанрів подорожнього нарису й політичного щоденника, котрі, на думку дослідниці, дали підстави для розгорнутого публіцистичного дискурсу, активного осмислення через події минулого сучасного становища України. Авторка статті звернула увагу на трикомпонентну природу цієї книги: вона є автобіографічною повістю, разом з тим вона подає низку історичних подій та колоритну галерею мемуарних портретів, а також містить змістотворчий публіцистичний компонент. Літературознавець вважає твір новаторським, адже в ньому «Р. Іваничук подав новий тип мемуарного твору, який був обернений не лише в минуле, але й у сучасне й майбутнє, був насажений позицією активного учасника боротьби за державну незалежність України» [4].

Книга письменника «Серед повені книг», котра належить до жанру «записки», побачила світ 2015 року. Однак, попри це, вона до сьогодні практично не була об'єктом літературознавчого осмислення. Маємо поодинокі рецензії на сайтах крамниць-книгарень, фрагментарні інтерпретації у соцмережах про книгу, спогади про цей твір у різного роду інтерв'ю, наприклад, Н. Кур'яти.

Утім, у дослідженні Т. Шевченко ця книга проаналізовано крізь призму самоідентифікації та самопрезентації автора. Закцентовано увагу на техніках і практиках самопортретування в книзі «Серед повені книг», спеціально наголошено, що йдеться винятково про психологічне портретування, зіткане з деталей, подробиць, фрагментів, несистемних описів та спостережень. Авторка узагальнила, що підґрунтям портретування постав власне феномен книги як унікального витвору людства, котрий віддзеркалює свідомість Р. Іваничука, його ставлення до української історії, неабиякий письменницький хист, оцінку майстерності літераторів старого й нового

поколінь, сутність академічного літературознавства й критика, різні чинники національного виховання тощо. «Самоідентифікація і самопрезентація в есеїстичному тексті є компонентами ширшої категорії адресованості художнього твору, є невід'ємною частиною авторського ідіостилу. Вони впливають на сприйняття тексту, спрямовуючи читача на певний алгоритм інтерпретації твору, побудованого на особистісних авторських ментативах і рефлексіях»[46, с. 252], – підсумовано у дослідженні.

Отже, творчість Р. Іваничука – плідний і перспективний матеріал для літературознавчих досліджень. Осмислення наукової спадщини було, є і залишається предметом наукової обсервації дослідників не одного покоління критиків і літературознавців. Митець, що став частиною канону української літератури, привертатиме увагу ще багато-багато років, адже його «як автора історичних романів давно зараховано до когорти класиків української літератури. Хронотоп його романістики, неодмінно звернений до вітчизняної тематики, надзвичайно широкий: від часів Данила Галицького (“Шрами на скалі”) до середини XX ст. (“Бо війна війною”); від просторів османських (“Мальви” – “Яничари”) до соловецьких (“Журавлиний крик”). І в кожному з романів письменник не дає підстав засумніватись у його історичній компетенції, базуючись на дбайливо зібраному, опрацьованому і творчо переосмисленому матеріалі» [38].

РОЗДІЛ 2

КОМПОЗИЦІЯ КНИГИ «СЕРЕД ПОВЕНІ КНИГ: ЗАПИСКИ БІБЛІОФІЛА ПРО КНИГИ І ПРО СЕБЕ»

2.1. Заголовковий комплекс книги та її розділів: особливості поетики

Заголовок (назва) – важливий елемент будь-якого твору, художнього зокрема. Читач, який прагне познайомитися з тим чи тим твором, спершу звертає увагу саме на його назву, потім на анотацію, а потім, зрештою, починається знайомство із самим текстом. З огляду на це, очевидно, що одним із найважливіших прийомів розуміння тексту, у першу чергу, є осмислення змістового наповнення його заголовка: «Заголовок налаштовує реципієнта на асоціативне мислення, пов'язане зі знанням про світ на підставі когнітивного уявлення. Він бере участь у семантичній і структурній організації тексту. Прагматичний потенціал заголовка тексту залежить від його змісту та способу мовного вираження. Прагматичний вплив заголовка скоординований основними принципами підбору заголовка (антропоцентричність, автоцентричність і перспектність), які програмують інтерпретацію тексту» [19, с. 88].

Л. Скорина виділяє такі типи заголовків, спираючись на класифікацію Н. Лямзіної та інших дослідників:

- 1) заголовки, що презентують основну тему чи проблему, відображену автором у творі;
- 2) заголовки, що створюють сюжетну перспективу твору і диференціюються на дві групи: фабульні й кульмінаційні;
- 3) персонажні заголовки (зокрема антропоніми);
- 4) заголовки на позначення часу і простору» [32, с. 28-29].

Звісно, існують різноманітні підходи щодо дефініції поняття «заголовок». Загалом, під ним розуміють перший рядок тексту, що виділений графічно, передує основному тексту і містить назву твору. Це основний елемент тексту, що дає читачеві перше уявлення про книгу, формує

відповідний настрій перед прочитанням, стає першим кроком до подальшого осмислення та аналізу. Цілком очевидно, що вдалий (прикметний, яскравий, такий, що запам'ятовується), заголовок стає запорукою успіху твору.

О. Лужна, спираючись на праці Н. Кухаренко, пише: «Одна з головних особливостей заголовків – здатність водночас конкретизувати та узагальнювати значення З одного боку, назва твору відносить читача до певного конкретного елементу тексту (події, місця чи головного героя); з іншого – заголовок акумулює в собі асоціативний потенціал усіх інших елементів, які безпосередньо чи опосередковано пов'язані з цим своєрідним кодом тексту» [21, с. 174]. І це дійсно так, адже заголовок – і візитівка твору, і вмістилище його основних смислів та переваг.

Р. Іваничук – майстер історичної та документальної прози. Його твори запам'ятовуються передусім завдяки заголовкам. Назва «Манускрипт з вулиці Руської», «Орда», «Черлене вино», «Журавлиний крик», «Четвертий вимір», «Вода з каменю», «Мальви», «Хресна проща» тощо закарбовуються в читацьку пам'ять влучними метафорами, епітетами, символами тощо. Приміром, аналізуючи перітекстову частину роману «Черлене вино», до якої входить і заголовок, звертаючи увагу на зв'язок твору зі «Словом про похід Ігорів», Н. Сизоненко звертає увагу на таку її властивість: «Письменник через елементи перітексту прагне інтригувати читача, долучити його до інтелектуально-аналітичної роботи в напрямі декодування смислових потенцій твору до і після його прочитання. У процесі розшифрування функціонального навантаження елементів перітексту реципієнт виходить на більш якісний рівень осягнення формозмісту тексту й інтерпретації індивідуальної поетики автора» [31, с.150].

На нашу думку, сказане повною мірою може стосуватися і документалістики, есеїстики та мемуаристики письменника. Ідеться про збірки «Чистий метал людського слова», «Серед повені книг», «Благослови, душе моя, Господа» тощо. Назви цих збірок напряду залежать від формозмісту нехудожніх текстів, авторських інтенцій, специфіки індивідуальної поетики

автора-романіста. Епітет «чистий метал» безпосередньо стосується слова письменника, можливості якого незбагненні, а звертання до власної душі, акцентоване у назві, передає щирість і відвертість автора, який вирішив написати власну автобіографію, привідкривши таємниці власного життя перед читачем.

Книга «Серед повені книг» містить власне записки, які автор назвав «*Серед повені книг: записки бібліофіла*», а також додатки, що містять біографічний нарис «*Сліди на піску*» про Михайла Іваничука, дядька Романа Іваничука. Це розповідь про людину, яка була відомим українським ученим-геоморфологом, вояком Легіону УСС та УГА. На жаль, він був розстріляний 1937 року, згодом реабілітований 1956 року. Також до додатків уміщено нарис «*Михайло Козолуп*» про рекрута, що став героєм творів Григора Тютюнника. Третій твір, уміщений у додаток, – «*І засіяла благодать Божя на київських горах*». Він присвячений апостолові Андрію Первозванному, який свого часу напророкував появу великого міста на київських пагорбах. Проаналізуємо особливості заголовків названих творів детальніше.

Отже, головний твір названо «Серед повені книг: записки бібліофіла: про книги і про себе». У творі докладно розповідається про власну бібліотеку письменника у львівській квартирі. Митець докладно, від полиці до полиці, переповідає про обставини появи тої чи тої книги у власній книгозбірні, котру почав збирати ще в юності. Кожну книгу автор представляє як музейний артефакт, докладно розповідаючи про зміст, автора, обставини появи книги у власному домі. Ось як він пише про пошук книг на полицях як про справжню подорож чарівною країною: «Перед тим, як розпочати працю над своїм твором, я, немов мисливець, обдарований чутливим нюхом, вирушаю у мандрівку поміж стелажі. Уважно приглядаюся до корінців книг, шукаючи потрібної, і, як правило, не знаходжу, і навіть серджуся, бо ж добре пам'ятаю, що стояла вона ось тутечки, та чомусь перемінила місце, немов набридла їй моя опіка. Та не знайдена книга давала зрозуміти, що якась інша може стати цікавішою й потрібнішою у той момент. Їй пропажа іноді таки стає несподівано щасливою:

перебираючи пальцями десятки, а то й сотні книг, натрапляєш на зовсім незнайому – і звідки вона взялася, певне забув про неї, а може, її тут і не було... Виймаю, прочитую заголовок, неохоче гортаю і враз забуваю про ту, яку шукав, бо саме ця, а не інша, ждала на мене – і як я міг досі не помічати її, це ж бо вона найбільше мені потрібна! І не раз таке бувало, що несподівана знахідка цілковито міняла попередній творчий задум!» [12, с. 5-6].

Заголовок аналізованого твору можна віднести до просторових. У назві «Серед повені книг» акцент зроблено на просторі бібліотеки як місця осяяння, а не на самій постаті автора, який на тих чи тих теренах перебуває: митцю важливо не так показати себе, скільки ідентифікувати себе з тим простором, у якому він перебуває. Цим простором для нього, письменника, є власна книгозбірня. Автор, ніби розчиняючись у книгах, персоналіях, назвах, іменах [див. ДОДАТКИ], стає частиною цього світу а пріорі, наповнюється знаннями, образами, ідеями, мотивами. Саме через книги вимальовується світогляд самого автора: його письменницькі і читацькі вподобання дозволяють вималювати образ автора як майстра слова, свідомого громадянина, українця-патріота, творчу особистість. Саме «повінь книг» (множина, велика кількість) стає дзеркалом, крізь призму якого вимальовується ментальність самого письменника – книжника, бібліофіла, бібліомана. Т. Шевченко пише з цього приводу: «Р. Іваничук не ставить за мету розповідати про себе. Усе-таки головне його завдання – розкрити сутність книги як виняткового явища в історії людства й митця, який створює це явище, і лише дотично до цього привідкрити двері власної творчої лабораторії і розкрити сутність письменницької професії з огляду на власний досвід. Про це свідчить підзаголовок збірки, у якому записки “про себе” поставлені на друге місце у порівнянні з первинним уточненням “про книгу”» [46, с. 254]. І це дійсно так, адже поява певної книги – це частина життя, долі самого митця. Одні книги («Історія України» М. Грушевського, «Поза межами болю» Осипа Турянського наприклад) – частина письменницького буття письменника, етап його становлення, саморозвитку, творчих пошуків і відкриттів. Інші книги,

наприклад, Ніни Бічуї, Наталі Іваничук, Євгена Іваничука – частина особистої долі. Є серед книг митця й такі, котрі він волів би вилучити чи знищити, однак не робить це з етично-філософських міркувань. Переважно ідеться про книги митців-колег, з якими не в усьому вдалося порозумітися (Борис Олійник) чи про праці критиків, котрі свого часу намагалися цькувати письменника через ідеологічні чи національні ідеї тощо.

Принагідно зазначимо, що простір часто виступає тим центром, який автор свідомо виводить у назву, тим самим здійснюючи особливий акцент на певній локації чи атракції. Про це свідчать назви творів «Понад Прутом моя Коломия», «На велелюдних перехрестях», «Через перевал», «На краю землі», «У дорозі до нащадків», «У краю білого болота», «У світі контрастів і відчуження» тощо.

Отже, назва твору символічна: митець «ховає» себе у книжковій повені, стаючи її неодмінною частиною, розчиняючись у ній як митець повною мірою.

Проаналізуємо специфіку й інших заголовків творів, уміщених у додатки книги. Ідеться про нариси «Сліди на піску», «Михайло Козолуп», «І засіяла благодать Божа на київських горах».

Отже, нарис «Сліди на піску» присвячений дядькові письменника Михайлу Іваничукові. Він свого часу був полярником, як каже автор, родинною легендою: «У моїй родині, скільки пам'ятаю, панував культ стрийка Михайла – мужнього воїна, старшини УСС ученого, ну і, звичайно, знаменитого полярника, якого ми, троє дітей Романа Іваничука – Наталка, Євген і я, – ніколи живого не бачили, а наслухалися про нього багато прецікавих розповідей від тата» [12, с. 117]. Людина, яка випередила досягнення Івана Папаніна до Північного полюса на 5 років, пройшовши до Північного полюса, була репресована і розстріляна. У нарисі йдеться, як братові митця довелося здобути секретні матеріали НКВД про дядька, як сам письменник вирушив до Соловецьких островів у пошуках слідів родичів розстріляного героя, однак згодом реабілітованого 1956 року.

Свій твір автор назвав «Сліди на піску» (за аналогією іменування інших своїх творів, у яких на першу позицію виводиться образ-символ, а на другу позицію виставляється простір як універсальна категорія: «Шрами на скалі», «Вода з каменю», «Саксаул у пісках», «Манускрипт з вулиці Руської»). Нарис покликаний віддати належне видатному родичу письменника, який залишив помітний слід у світовій науці. Мета твору – повернути чисте ім'я видатній людині, тож весь твір – розповідь про особистісні пошуки «слідів» його діяльності в Україні та за її межами, пошук сина дядька, доля якого завершила в Сполучені Штати Америки. «Сліди на піску» – підзаголовок книги, яку подарував митець Ервіну Бергману, сину Михайла Іваничука. Так назвав він і власний нарис, що є символічним. Тож нарис закінчується в такий спосіб: «Сліди на піску залишають комахи, люди вкарбовують їх у граніті» [12, с. 137].

Біографічний нарис «Михайло Козолуп» має традиційну назву для такого твору: він називаються за іменем і прізвищем головного героя. Такий заголовок можна назвати «персонажним» (іменним, характерологічним). Приклади таких заголовків у творчості Р. Іваничука численні: «Олесь Гончар – здалека», «Мій Гоголь», «Титан праці. Учитель», «Володимр Зенонович» тощо. Ідеться про недописаний твір Григорія Тютюнника, який мав би називатися «Михайло Козолуп», тож Р. Іваничук по-своєму вирішує виконати цю місію, адже Григорій Тютюнник, який планував створити такий твір, проте передчасно пішов з життя. У цьому творі автор дає характеристику героя: його зовнішності, рис характеру, духовного світу тощо. Він зупиняється на його біографічних даних, діяльності, думках, поглядах. Мизайло Козолуп, який змушений був служити в загоні у Котовського, однак відмовився брати в руки автомат через релігійні погляди, розглядається як смілива і відчайдушна людина, яка не боїться ніяких конфліктів, готова відстоювати власне право бути особистістю: «Мирися з ворогом, коли з ним у дорозі... Кого Бог любить, того й карає, як батько сина... Пий воду з власної криниці... Не дорікай дурному, бо він тебе зненавидить.. І дурень, як мовчить, здається мудрим...

Людина. Яка покинула батьківщину, живе, як та пташка без гнізда. Коли тобі скажуть: ходи з нами по кров невинну, зверни з тієї стежки...» [12, с. 148].

Твір, який можна віднести до біографічних нарисів, має всі ознаки такого твору: відсутність докладного сюжету у традиційному розумінні слова, лише поодинокі сюжетні фрагменти, принцип локалізації дії, статистично точні дані при зображенні місцевості, часів і людей, акцент на вихованні, освіті, життєвих умов героїв основних характеристик, посилена увага до характеристики соціальних типів і середовища, зображення життя в соціальному розрізі, тенденція до типізації зображуваного явища та намагання створити вірці-типи. Тож Михайло Козолуп таким типом і постає: принциповий, упевнений у власній правоті, сміливий, відчайдушний у чомусь. Ось наприкінці твору читаємо: «Коли Михайлові прийшла пора демобілізуватися, він зажадав повернути Біблію. Йому відмовили. Тоді Козолуп пригрозив, що залишиться в полку на надтермінову службу. Погроза допомогла: він звернувся в Пустовітівку з Біблією під пахвою»...» [12, с. 149].

Ще один твір, уміщений у додатках книги «Серед повені книг», називається «І засіяла благодать Божа на київських горах». Назва твору – це фрагмент «Повісті минулих літ», у якому йдеться про те, як Андрій Первозванний прибув на придніпровські землі і напрозорив появу тут видатного міста Києва. У творі, який містить елементи подорожнього та біографічного нарису, розповідається про подорож Андрія Первозванного Ольвією і Оріяною (Пра-Україною) і про його роль у вітчизняній історії і релігії. У творі йдеться про те, як Андрій Первозванний вирішив присвятити своє життя служінню Богу і став послідовником Ісуса Христа. До того ж він був першим, хто приєднався до Господа в якості учня, а згодом привів до нього і свого рідного брата Апостола Петра. Святий Андрій слідував за Спасителем, бачив його і чудеса, і страждання, і смерть, і диво воскресіння, і саме вознесіння на небеса. Ісус наділив Первозванного даром зцілювати людей від тяжких хвороб. Однак більшою мірою у творі йдеться про те, як Андрій опинився на території, яка є сьогочасною Україною, і про мандри його цією

місцевістю. Прикметно, що автор нарису напряду пов'язує постать Андрія Первозваного з нашою територією: «Україна своїми найдавнішими обрядами збагатила християнську релігію, оформила її чисто українським, із оріянського поганства почерпнутим колоритом, подарувавши світовій культурі обрядові свята, колядки, гаївки, щедрівки, світового рівня духовну музику – і через усе це християнська релігія стала для українців властивою зброєю в боротьбі за національну ідентифікацію» [12, с. 159].

Отже, як засвідчив аналіз заголовків творів у записках «Серед повені книг», Р. Іваничук використовує ті ж самі художні практики в називанні нехудожніх творів, що й у художніх творах. Варто відзначити автоцентричність заголовків у книзі. Автор реалізує своє внутрішнє «я», вкладаючи в заголовок соціальну і художню мету з огляду на узагальненого адресата, намагається створити умови успішної мовленнєвої дії в комунікації з читачем. Створюючи заголовки у нехудожніх творах за тими ж маркерами, що й у художніх, письменник тим самим привертає увагу читача до текстів, які доповнюють його художню спадщину, дозволяючи читачеві відкрити нові грані власного письменницького «я».

2.2. Структурні особливості книги

Композиція літературного твору – це, як відомо, взаємна співвіднесеність та розташування одиниць того, що зображується, та художньо-мовленнєвих засобів, певна система з'єднання знаків, елементів твору.

Доволі поширене у спеціальній літературі визначення композиції як «побудови твору» є неточним і недостатнім через те, що це складна система, що включає і послідовність розташування частин художнього твору, і сукупність різних форм і способів художнього зображення. Єдність усіх елементів, що складають цілісність, зумовлена безпосередньо змістом того чи того тексту. Саме тому помилково вважати композицією просто ланцюжком епізодів та сцен, які утворюють оповідь художнього твору.

Щодо композиції цілісного художнього твору – тут усе зрозуміло. А як бути із книгою, яка містить твори вкрай різні за жанровою приналежністю? Тут доцільно говорити в цій ситуації про зовнішню композицію (архітекtonіку), і про внутрішню, тобто єдність усіх елементів всередині одного твору.

Внутрішня композиція, цілком очевидно, передбачає акцент на змісті твору: дослідника в цій ситуації цікавлять організація мовних ситуацій, побудова сюжету, система образів та окремі образи.

Проаналізуємо видання «Серед повені книг» з погляду внутрішньої і зовнішньої організації.

Отже, книга «Серед повені книг» автором окреслена з жанрового погляду як записки бібліофіла про книги і про себе. Ці записки складаються з окремих розділів, пронумерованих римськими цифрами (загальна кількість їх 7). Кожен розділ у свою чергу може бути подрібнений на підрозділи, позначений у такий спосіб: ***. Записки Р. Іваничука також містять додатки, до яких увійшло три нариси: «Сліди на піску», «Михайло Козолуп», «І засіяла благодать Божа на Київських горах», кожен з яких має свої композиційні особливості, варті окремої уваги. Отже, зупинимось на всіх творах окремо.

Отже, записки «Серед повені книг» – основна частина книги, котра дала назву всьому виданню. Твір, доволі розлогий, що складається з семи розділів із підрозділами, докладно розповідає про книги, що стали частиною домашньої бібліотеки Р. Іваничука. Починається твір своєрідним зачином, у якому митець обґрунтовує, чому він вирішив написати ці записки, яку художню мету він переслідує. Митець зауважує, що ці книги, які почав збирати ще його батько – шкільний учитель, найбільший скарб його життя. У цій частині читач дізнається, що квартира письменника має 5 кімнат, 3 з яких – це полиці з книгами, загальна кількість яких не піддається обчисленню: «Домашня бібліотека – це характер її власника з його зацікавленнями, світоглядом і ментальністю. Книголюбіві, звісно, необхідні ще й у публічні бібліотеки, я часто вибираюся до них у мандрівки, щоби не замкнутися в

своєму улюбленому світі, однак без власної бібліотеки, як без родини, жити не можу. І байдуже, що вона, може, комусь не цікава, та навіть якщо й стане комусь іншому в пригоді, то, все ж, моя бібліотека – це я. І поєднатися зі мною у спільному житті зможе лише та людина, яка погодиться з моїм характером, вираженим в ідеології моєї бібліотеки» [12, с. 6].

Усі частини записок поділено на тематичні блоки, тож варто відзначити структурну цілісність композиції твору. Так, перша частина – історія про родину Р. Іваничука, спогади про навчання і перші кроки у письменстві, звісно, доповнені повідомленням про появу певних книг удома. Основні мотиви книги – історія про власне становлення як письменника і бібліофіла, розповідь про людей, які привчили любов до книги. Багато в цій частині ідеться про батька. Доповнюють розділ історії про вчителювання на Львівщині, розповідь про перекладача Миколу Лукаша, а також рефлексії про роль бібліотеки і книг у його житті, зокрема, докладно описано про власну бібліотеку та про публічні бібліотеки Львова. Привертає увагу автобіографічний дискурс цього розділу, як і всіх подальших: заслуговує на увагу ретельний, текстуальний аналіз окремо згаданих творів, застосовані автором елементи сповіді, психологічні замальовки, історичні та культурологічні екскурси, цитати творів, листів, преси. Так, цілком можна говорити про велике значення символізму в процесі формування мистецької індивідуальності Р. Іваничука як бібліофіла в цій частині. Він багато пише про містичну ауру своєї доби, про пильний інтерес до відчитування трансцендентних смислів, знаків, знамень, явлених у художній реальності тих книг, які є у його книжковій колекції. Книги втілюють певний дух часу, що має вплив і на рівні опобутовленої рецепції, і на рівні художніх спостережень за становленням письменника як митця. Настанова на естетизацію всіх сфер життя, зокрема й побуту, прочитується в тому як митець звертається до книги, позиціонує себе в цій сповіді: «Усі книги у всіх бібліотеках, до яких я маю доступ, діляться на три види: ті, що мені подобаються, ті, що мені конче потрібні, і ті, про які я нічого не знаю. Помандрувавши отак поміж стелажми в моїй домашній бібліотеці й згадавши

виснажливі подорожі бібліотеками публічними, не можу втриматися, щоб не поділитися з читачами бодай деякими щасливими митями, які втішили мене у творчому житті, сповненому прецікавих мандрівок серед книг і людей. Спершу – серед книг...» [12, с. 13]. Ідеї, озвучені автором у цій частині, суголосні ідеям американського письменника Генрі Міллера, який свого часу писав, що уявляє собі дві стіни, де на одній він позначив книжки, а на іншій позначив зустрічі, що сформували його життя. Ці ідеї творчо використала сучасна письменниця Оксана Забужко, оформивши книгу есеїстики «З мапи книг і людей», у якій «представляє власну своєрідну “культурну мапу” і пропонує читачеві створити на її основі власну. Щоб полегшити цей процес, вона структурує книгу чотирма розділами “Читати”, “Писати”, “Бачити”, “Жити”. Кожен розділ збірки презентує конкретні культурні аспекти, що стають предметом письменницького бачення: персоналії, тексти, твори мистецтва» [46, с. 154-155].

Друга частина записок «Серед повені книг» – розповідь про книги митців-класиків української літератури, а також самих митців-класиків. Чимало тут ідеться про книги, подаровані авторові. Р. Іваничук відтак вимальовує власний канон літератури, гідний, на його думку, читацької уваги. Наприклад, «Енеїду» І. Котляревського автор трактує по-своєму, свідомо відходячи від традиційних літературознавчих поглядів і хрестоматійних узагальнень: «Більшість дослідників погодилися з думкою, що поет заховав під маскою римських богів та героїв козацьких ізгоїв, вигнаних із України після зруйнування українського Іліона – Запорізької Січі. І ті на чужій землі за Дунаєм зайняли місце для більш-менш вільного життя» – зауважує автор і пропонує ще один варіант трактування класики: «Український Еней прибув у свою рідиму землю, певне, після того як наш Іліон – Київ – був зруйнований татаро-монгольською навалою, – вернувся не як завойовник і не як прохач, а з боєм увірвався законним властителем втраченої землі» [12, с. 26]. У цій же частині митець багато пише про роль історичної прози як такої, про обставини цькування його за роман «Мальви», зокрема, з боку автора журналу «Дружба

народів» В. Осоцького. Рефлексії цього розділу цінні своєю актуальністю: «Імперський шовінізм не виліковний, він зникне лише разом із імперією» [12, с. 30].

Третій розділ – про книги сучасників Р. Іваничука: тут не просто перераховуються твори Олеса Гончара, Анатолія Дімарова, Валерія Шевчука, а й дається короткий аналіз творів, гідних, на думку автора, особливого пошанування. У цій частині автор по-своєму прагне залучити читачів до найкращих здобутків світового письменства, з якими він знайомий, адже книги цих авторів є в нього вдома. Автор прагне долучитися до емоційних вражень читачів, зацікавити захопливим перебігом подій твору, філософською настановою текстів або привернути увагу до художніх образів, звертається й до інших видів мистецтва. При цьому, як можна зрозуміти з розділу, письменник залучає читачів до скарбниці світової літератури, виходячи зі свого власного досвіду. Для Р. Іваничука художня література – не лише розвага, не тільки засіб цікавого проведення часу, а ще й могутній потенціал для духовного та естетичного виховання аудиторії. Митець, пишучи про скарбниці світової літератури, прагне сформувати по-справжньому культурних читачів, визначає шляхи, завдяки яким відбувається залучення шанувальників його власної творчості до світової літератури. Короткий аналіз творів, котрий можна побачити в цій частині, орієнтований передусім на емоційний аспект (аналіз викликати в читачів безпосередній інтерес до твору, створює емоційне враження, наповнює атмосферою зацікавленості тощо), та пізнавальний аспект (за допомогою аналізу твору читач відкриває для себе щось нове, спираючись на думку Р. Іваничука). Наприклад, у тексті читаємо про творчість Г. Пагутяк таке: «Переглядаю ще раз колись прочитані романи Галини Пагутяк “Самітник Господа нашого” та “Сни Юлії й Германа” і дивуюся, як письменниця ненав’язливо витворює свій світ, одночасно вигадуючи себе саму. І важко сказати, що в неї є первинним: а може, створене письменницею життя сильніше впливає на неї, ніж вона на своїх персонажів? Авторка, напевно, добре усвідомлює, що відкривається вона не масованому, а

вибраному читачеві який зуміє розшифрувати її письмена... Роман [«Син Юлії й Германа»] застерігає людство перед можливою катастрофою: тривожне волення долинає з мисленого космосу, і відгукуються на його трансцендентний клич письменники, які ще не опухли від гуркому Літаючих машин для вбивства» [12, с. 46].

Четверта частина записок – огляд історичної белетристики власної книгозбірні. Тут ідеться про українських та зарубіжних авторів. У цій же частині ідеться про окремі власні твори самого письменника, тут привідкривається творча лабораторія митця, стають відомими окремі факти написання ним певних творів – відомих і менш відомих в історії літератури. Тут чимало цінних спостережень автора про особливості творчого процесу, котрі розкривають його розуміння феномену мистецтва, бачення специфіки власної творчості, ролі читача, функцій критика. У цьому автобіографічному дискурсі Р. Іваничука окреме місце посідають міркування про письменників, у контексті яких увиразнюються особливості розуміння їхньої творчості й ставлення до неї, тобто репрезентується ще одна іпостась Р. Іваничука – літературного критика, котрий формує читацькі смаки. В оцінці певного твору Р. Іваничук був зорієнтований насамперед на його мистецьку цінність, на письменницьку справу як сподвижницьку, ледь не місіонерські дії. Він вважає письменника не просто творцем образів, а носієм культурної свідомості, людиною, яка постійно займається саморозвитком. «Про письменників-невігласів, які, мовляв, не мають часу читати, бо мусять писати, ходять по людях цілі серії безадресних анекдотів: кожному редакторові, зокрема і мені, доводилося розмовляти з авторами, які дивувалися, а то й обурювалися, чому занудливий редактор запитує їх, що вони читають. Проте не всяке читання є панацеєю від глупоти. Інколи під час розмови з людиною, яка читає безсистемно, стає незручно за її неусвідомленість у часовій, естетичній чи то політичній функціональності того чи іншого твору, який має своє поле впливу у визначеній ланці літературного процесу і сам є абсорбентом різноманітних впливів – кожен твір як продукт індивідуального мислення вкупі з автором

залежний від оточення, а саме це мусить контролювати читача й змушувати його організувати чітку системність у праці» [12, с. 71-72].

У п'ятій частині, випадково не виділеній видавництвом, ідеться про науковий доробок Івана Денисюка, з яким митець мав особливі дружні стосунки. У тексті створюється образ справжнього науковця-філолога, людини, котра уважна до слова, ерудована особистість, людина з великої букви: «Був то книгоїд, який навіть на танці приходив із книжкою під пахвою; дивак, що на своїй дачі в Наварії міг годинами стояти й дивитися на розквітлу яблуню, ніби побачив між її віттям самого Бога; чесний муж, який на факультетському судилищі єдиний виступив проти мого виключення з університету; поліглот, що на перервах примушував мене розмовляти лише по-англійськи; відомий учений – до речі, автор подарованого мені чотиритомника наукових праць, до яких я приглянувся вже сьогодні. Був то славний на всю Україну професор Іван Оксентійович Денисюк» [12, с. 75]. Цю частину можна сміливо назвати біографічним нарисом, адже в ньому йдеться про знаного літературознавця, відомого далеко за межами України. У тексті йдеться, що науковою новизною і практичною значущістю виділяються розробки Івана Денисюка у сфері теорії новелістики – від їх жанрового обґрунтування до стилістики й особливостей образотворення. Важливими є й наукові дослідження І. Денисюка щодо особливостей творчого почерку Івана Франка. Зауважимо, що розробки автора в цій царині наукових досліджень у свій час були піонерськими, тобто такими, які по-новому ставили проблему жанрово-видових впливів. Р. Іваничук звертає увагу на доволі широку обізнаність у літературі країн світу, у сучасних наукових підходах до аналізу художнього твору. Наприклад, автор пише: «Особливо вразила мене праця Денисюка "Амазонки на Поліссі". Знайшов він у переказах і легендах свідчення існування войовничого жіночого племені не десь на Закавказзі, у Пруссії чи Прибалтиці, а над Прип'яттю, Горинню, Стиром, Десною, Дніпром. І як не повірити в таке відкриття – чи дала Україна світові нечуваних державних правительок – руську княгиню Ольгу, турецьку султаншу

Роксолану, а вже в наш час – отаманшу Марусю, дівчат і січових стрільців, і воїнів УПА. Чи могли б з'явитися вони, якби в їхніх жилах не текла кров амазонок?» [12, с. 78-79].

У шостій частині здійснено огляд позитивних і негативних персонажів низки творів, гідних, на думку автора, уваги. До його уваги потрапили «Юда Іскаріот» Леоніда Андрєєва, «На полі крові» Лесі Українки, «Похорон» Івана Франка тощо. Власні твори («Шрами на скалі», «Журавлиний крик», «Орда», «Мальви») тут також згадуються принагідно.

Остання частина записок – розповідь про творчу діяльність письменника як про подвижницьку справу, часто таку, що передбачає переслідування, торттури, переживання, фізичний тиск. Завершуються записки зверненням до читача і письменника із закликом любити книгу як найбільший витвір людства. Р. Іваничук сприймає книгу, слідом за Цицероном, як одухотворену істоту, таку, що провокує «не просто до читання, а саме до спілкування»..., «причому це спілкування передбачає обмін психічними станами (кондиційне спілкування), а також обмін цілями, інтересами, мотивами тощо (мотиваційне спілкування), аж до поведінкових інтеракцій («кличуть» тощо)» [12, с. 27]. Наприкінці власних записок автор напряму звертається до реципієнта: «Дорогі читачі, достойні письменники! Любіть книги, бережіть їх, у них життя світу, у якому ви щасливо опинилися. Зумійте побачити його через книги... Художній твір – те не зафіксоване ні в яких шнурових книгах, записах, сільрадівських та міськрадівських документах, не бачене ніким на плоті на землі вигадане життя, що має під собою реальний ґрунт, на якому ви стоїте... Залишаються жити лише ті твори, які ведуть свій родовід від клаптика землі, освоєного письменником. Може це бути сільський кут, міська вулиця, річковий причал, кімната конструкторського бюро. Може письменниця називати їх найнесподіванішими іменами, дивувати читача чудернацькими прізвищами, вигадувати чудасії, яких ніде не зустрінеш. Проте вони живуть справжнім життям – у книгах ваших і наших побратимів» [12, с.107-108].

Отже, варто відзначити лінійний характер побудови записок, системність в організації розділів і частин, настанову автора згрупувати твори власної книгозбірні і так же окремими блоками розповісти про них.

Зупинимося на композиційних особливостях інших нарисів збірки.

Нарис «Сліди на піску», присвячений дядькові Р. Іваничука, полярнику М. Іваничуку, має таку композицію: розповідь про легендарного родича супроводжується кільцевим обрамленням, у якому йдеться про роль спогадів, родинних цінностей, про те, що варто віддавати належне нашим предкам, близьким людям, шукати їх сліди у нашому сучасному: «Ми часто шукаємо патріотів по всьому світу, не здогадуючись, що вони поруч...» [12, с. 137]. Сама ж розповідь про М. Іваничука нелінійна: вона супроводжується і особистими спогадами, і коментарями, і екскурсами різного роду. У творі також окремим сюжетним епізодом може слугувати історія про брата письменника Євгена Іваничука, якому вдалося познайомитися з секретними матеріалами НКВД, за якими М. Іваничук був репресований, а згодом і розстріляний. Важливим епізодом оповіді про дядька є історія, пов'язана із пошуками сина Михайла Іваничука, Ервіна Бергмана. Усі ці фрагменти письменник оформив у 6 частин, які не мають спеціальних назв, вони лише лаконічно пронумеровані арабськими цифрами.

Основна розповідь твору сповнена численних художніх знахідок, котрі доповнюють документальну основу. Представлений текст характеризується послідовністю, динамічністю у викладі думок. У тексті здебільшого розгортаються події в динаміці (початок розгортання дії, кульмінація, завершення), хоча додаткова інформація у відступах також постає цікавою. Складові частини твору перебувають у часових відношеннях: у творі згадуються і 1918 рік, і 1931-й, і 1937-й, і 1939-й, і 1953-й, і 1956-й, і 2012-й, коли Р. Іваничук ініціював встановити меморіальну дошку на честь видатного українського вченого Михайла Іваничука на фасаді Пилипівської середньої школи, у якій колись цей вчений вчився. Твір розкриває певні ознаки портретування М. Іваничука, які відбираються автором залежно від завдання,

яке було поставлене: віддати належне родичу і українській науці зокрема. Ми бачимо, що між структурними елементами цього твору існують означальні відношення. У тексті простежуються причинно-наслідкові відношення між фактами і явищами, а внутрішній і логічний зміст роздуму визначає його мовну організацію і відношення між компонентами (теза, аргументуюча частина, висновок).

Усе сказане до певної міри стосується й нарису «Михайло Козолуп». Твір також має обрамлення: тут розповідається про дружбу з Григором Тютюнником, який передчасно пішов з життя, не втіливши задум – написати нарис про Михайла Козолупа, людини-вірянина, воїна і христолюбця. І Р. Іванчук по-своєму виконує місію, котру сам на себе ж і на клав – написати недописане Г. Тютюнником. Ось фрагменти початку й кінця твору: «І тоді я подумав: розповім Грицькові про Козолупа, що сам знав про нього, а також почув від Йосипа Дудки. Це ж Грицькова, не моя тема. І не передати мені не лише зміст, а й тональності степової мови, яка є натурально українською, мов той тихий і потужний плани Сули.

Ми з Грицьком розмовляли цілу ніч, і він, вислухавши мене, мовив рішуче:
– Напишу роман... А чом би мені його не записати?

Не встиг Грицько. Тож ту нічну свою розповідь сам запишу: тепер на папір – слово до слова» [12, с. 140];

«... Пішов із життя Григій Тютюнник, тож я віддаю читачеві новелу, яку Грицько напевно написав би набагато краще» [12, с. 149].

Важливими частинами композиції цього нарису є діалоги, портретні вкраплення і системи використовуваних у творі образів, сюжетні лінії, які є несистемними, проте з них можна вималювати хід дій, інші описи у творі. Великою художньою виразністю відрізняються описові уривки, філософські відступи і переплетення історій, що розповідаються автором.

Твір складається з окремих історій, пов'язаних між собою образом-персонажем Михайло Козолупом. Важливо, що композиція має служити для найбільш повного вираження основної ідеї або підсилення авторської ідеї –

створити образ неабиякої особистості і віддати належене другу-письменнику, якому не довелося втілити задум.

Що ж до нарису «І засіяла благодать Божа на київських горах», парисвячений Андрію Первозванному, то в ньому оповідне начало активно співіснує з вигаданими подіями, які домислює автор, переповідаючи про апостола: «Напевне, північні племена були тим шматком, яким руська імперія вдавилася, історія ж має властивість повторюватися і в нинішньому випадку своїм повторенням підтвердила історичний закон загибелі метополій, остання на світі імперія розпадається на наших очах, вдавившись ласим шматком, яким є українська земля, що в сиву давнину називалася Оріаною» [12, с. 151].

Отже, зовнішня композиція збірки «Серед повені книг» складається з сукупності різних за жанром творів: власне записок і портретних нарисів. Композиція власне записок «Серед повені книг» являє собою сукупність тематичних блоків про певний тип книг, які є в бібліотеці Р. Іваничука. Усі блоки органічно доповнюють одне одного. Що ж до нарисів, то улюблений прийом письменника – кільцеве обрамлення: основна розповідь обрамляється авторськими коментарями, суть яких – або про причини звернення до певної постаті, або про обґрунтування того, яка роль певної людини в житті самого письменника. Основна ж побудова нарисів – послідовне нанизування елементів, епізодів, екскурсів, що працює на створення цілісного портрета людини, котра стає героєм письменницького нарису.

РОЗДІЛ 3

ОБРАЗНА СИСТЕМА ЗАПИСОК «СЕРЕД ПОВЕНІ КНИГ»

3.1. Образ книги

«Образ книги як особливого універсуму людства, дискурс про її виняткову роль у сучасному світі, про її минуле й майбутнє є предметом художніх інтерпретацій митців у різних творах від давнини до сучасності. Книга стає як художнім образом твору («451 за Фаренгейтом»), так і предметом есеїстичних міркувань («Книга», «Бій за книгу», «Щось, чи що читати», «Життя в книгах» У. Самчука тощо). Письменники часто публічно висловлюються про роль цього універсуму» [44, с. 927].¹ Наприклад, У. Еко писав: «Комп'ютерна інформація забігає наперед, а книга подорожує разом із нами, зі зручною для нас швидкістю.... Текст, який здатний до трансформації, створює враження повної свободи, але це тільки враження, ілюзія свободи.... Мені, як читачеві, краще мати завершений текст, який можна переінакшувати протягом багатьох років, ніж текст-конструктор, з яким можна проводити тільки певні маніпуляції» [45]. До цієї теми звертаються вчені-гуманітарії, публіцисти та, звісно, письменники. Рефлексії Ролана Барта, Хорхе Луїса Борхеса, П'єра Бурдьє, Ганса-Георга Гадамера, Умберто Еко, Жана-Клода Кар'єра, Ернста Кассіра, Фрідріха Ніцше, Хосе Ортеги-і-Гассета, Жана-Поля Сартра, Мішеля Фуко, Уласа Самчука, Рея Бредбері щоразу по-новому порушують вічне питання про книгу як соціокультурний і духовний феномен людства, аналогів якому немає.

Чим зумовлений цей непригасаючий інтерес до цього образу? Вочевидь, упевненістю в тому, що важливість книги для сьогодення, як і раніше, очевидна, це є визнанням того, що книжкова культура невблаганна попри

¹ В основі цього підрозділу стаття Шевченко Т., Табарча Г. Образ книги у збірці Романа Іваничука «Серед повені книг». Modern problems of science, education and society. Proceedings of the 8th International scientific and practical conference. SPC "Sci-conf.com.ua". Kyiv, Ukraine. 2023. Pp. 927–933.

засилля прогресу. Книга може змінювати формат, обсяг, стиль, призначення. Однак суть її як носія знань при цьому незмінна. «Українська книга є невід’ємною складовою світової культури, феноменом загальнонаціонального культурного процесу, бо протягом історичного розвитку набула авторитету і слави в усьому світі. Своєю могутньою духовною силою просвітницького і патріотичного впливу на читача, талантом і розумом її творців утвердилася як джерело невичерпної мудрості багатьох поколінь» [10, с. 242].

У записках «Серед повені книг» митець подає власні авторські дефініції, що таке книга, читання, бібліотека, література. Наприклад: «Література – то вмістилище розмаїття індивідуальних стилів, і кожен читач облюбовує для себе той, який найбільше пасує до його характеру й виробленого смаку» [12, с. 40]. Або: «Домашня бібліотека – це характер її власника з його зацікавленням, світоглядом і ментальністю» [12, с. 6]; «Бібліотека – то своєрідний духовний банк» [12, с. 5]; «Книга – то цілий світ, який стає частиною світу читача» [12, с. 21].

Центральний образ записок «Серед повені книг» – власне книга. Її часто в записках названо «скарбом», «цінністю». «Р. Іваничук не ставить за мету розповідати про себе. Усе-таки головне його завдання – розкрити сутність книги як виняткового явища в історії людства й митця, який створює це явище, і лише дотично до цього привідкрити двері власної творчої лабораторії і розкрити сутність письменницької професії з огляду на власний досвід. Про це свідчить підзаголовок збірки, у якому записки «про себе» поставлені на друге місце у порівнянні з первинним уточненням “про книгу”» [46, с. 253], – пише Т. Шевченко. Р. Іваничук стоїть на позиціях, що книга як така формує довкола себе відповідний їй тип книжкової культури, тому, будучи частиною реального світу, сприймається як абсолютна цілісність, що віддзеркалює саму суть буття. Читаючи записки Р. Іваничука, розумієш, що книги – не лише сховище інформації, вони здатні не лише навчити, а й можуть промовляти до душі творчої людини, оживлюючи її, наповнюючи світлом чи темрявою. У книгах проявляється надмірна природа людини, її вище духовне єство,

здатність до творчості, творення світу. За кожною з книг, які складають власну бібліотеку митця, стоїть конкретна людина, яка вклала свою душу в її створення. І немає значення – хороша чи погана книга, випадкових примірників у власній книгозбірні бути не може. Усі вони – зі знаком плюс чи зі знаком мінус – відлунюються у власній долі письменника, є сторінкою його власного життя, є історією його буття. Письменник переконаний, що смислові та функціональні зміни відбуваються насамперед не з самою книгою, а з її «оточенням» – компонентами, що становлять книжкову культуру (автор, читач, виробництво та розповсюдження книг тощо), і якщо говорити про сучасність, то головним тут буде те, що центр тяжіння дедалі більше зміщується зі пізнаваного світу на пізнаючого суб'єкта, його пізнавальні ресурси та засоби. Іншими словами, книга – це те, що формує людини, це те, що є активним у становленні особистості її світоглядних настанов.

Цілком очевидно, що головна ідея твору така: книги займали в житті і займають у свідомості Романа Іваничука особливе місце. У другому розділі записок читаємо: «Бібліотека – то більша чи менша скарбниця, яка, коли її ніхто не нищив, не втрачає своєї вартості. Бо навіть одна-єдина книга є документом, який засвідчує, що змальоване в ньому життя – якщо воно й не існувало в конкретному місці і в конкретний час – все ж могло існувати й залишитися в людській пам'яті. Книга – то цілий світ. Який стає частиною світу читача» [12, с. 21]. Книга постає об'єктом пошанування, кожна книга, згадана в записках, є не лише частинкою знання або мудрості, накопичених людством за тисячоліття, а й ознакою безсмертя людської душі. Книга в тексті постає образом із розряду вічних, яку неможливо знищити, яка буде існувати доти, доки є люди які вміють і хочуть читати.

Книгу Р. Іваничук возводить до рівня символу. У словнику символів читаємо: «Книга. Один із восьми відомих китайських символів, означає силу, котра захищає від злих духів... Книга пов'язана, як припускав Генон, із символікою творчості» [12, с. 246]. Повінь – традиційний символ очищення, оновлення і освячення. Саме таким, наприклад, постає цей образ у кіноповісті

«Зачарована Десна» О. Довженка. Для Р. Іваничука опинитися в повені книг – наповнитися мудрістю, духовно збагатитися, стати ментально кращим, захищенішим, сильнішим. Певні паралелі щодо цього у «Записках» окреслено другій частині книги, де аналізується книга Мирослава Лазарука «Лепра», у якій створено образ повноводної ріки. Однак для митця передусім зануритися у книжкову повінь – стати духовно багатшим, внутрішньо переконливішим, мудрішим, стійкішим до випробувань.

Створюючи образ книги, митець навіть не припускає думки, що вона може зникнути як явище. На його думку, феномен книги і книжної культури в сучасному дискурсі, безперечно, пов'язаний із процесами деконструкції під впливом зовнішніх чинників, проте ці процеси не передбачають ідей уникання ролі книги в процесах становлення особистості за будь-яких часів. Процеси формування посткниги, тобто складні технічні творіння, що суттєво змінюють свою формотворчу структуру, митець не розглядає: у цьому сенсі він дуже консервативний. Однак літератор свідомий, що інтерес до читання як пізнання сповільнюється останнім часом, і тут на письменника покладається особлива місія впливати на ці процеси. На думку Р. Іваничука, книга і книжна культура в нашому суспільстві не «вмирають», а трансформуються, і він дуже переживає, щоб ці процеси тривали якомога довше. Книгу він вважає неодмінним складником становлення людини, письменника зокрема. Читання розширює кругозір, збагачує світогляд, наповнює життя яскравими барвами тощо: «Книги розкривають перед нами глибину свого змісту такою мірою, якою глибшають наші знання. При другому читанні ми сприймаємо книгу настільки інакше, наскільки змінилося наше розуміння довколишнього світу. Книжні таємниці, яких нам колись не вдалося розгадати, а то й проігнорували ми їх, розкриваються перед нами новим змістом, співзвучним із новим знанням життя. Знищення греками Трої, наприклад, нагадує нам зруйнування Запорізької Січі, Батурина, Варшави, Дрездена або Тернополя в наші часи. Гадаю, друге прочитання є завжди цікавішим, ніж перше» [12, с. 21].

Любов до книг самого Р. Іваничука дозволила йому створити записки, описавши кожен предмет власної колекції як неабияку цінність, передусім, особистісного штибу, насичену не лише цитатами з багатьох літературних творів, але й власне описом книг та їх зовнішнього вигляду. У представленому виданні важливим є не лише авторське ставлення до книжкової культури, яку він сприймає як частину національної, а зміст книги. Найголовніша роль тої чи тої книги у власній долі митця, відтак книга часто постає дзеркалом його власного сумління, його душі: «Продовжуючи розмову про подаровані книги, мушу признатися, що не всі приносили мені радість нового й цікавого пізнання світу і штуки: не всі, як це трапилося із творами Володимира Короткевича, дали мені щастя вірної дружби і побратимства – чимало з них залишилося зайвим баластом у моїй книгозбірні, непрочитаним або проглянутим лише до десятої чи то двадцятої сторінки. Як мовив колись відомий знавець літератури й невгамовний каламбурист професор Михайло Рудницький: нема потреби з'їсти ціле кільце ковбаси, аби переконатися, що вона не смачна, – доста одного пластерка» [12, с. 31].

Саме через «я» головний персонаж-оповідач знаходить шлях до свого письменницького «Я». Герой вважає книгу важливим елементом власного становлення як митця, і, що важливо, власного становлення як автора історичної прози: «Як майбутній автор історичних романів я виростав на цих творах, але й парадоксально звучатиме той факт, що антиукраїнські романи на кшталт «Переяславської Ради» Натана Рибка ще в юності вродили в мене бажання (на знак протесту проти фальсифікації історії) писати пройняті українською національною ідеєю свої власні твори» [12, с. 51]. Ці ідеї суголосні ідеям У. Самчука, виголошені ним у статті «Життя в книгах»: «Це і є життя в книгах. Те, що так мудро закріплене, що залишається, і чого ніяка цензура, ніяка сила не в стані викреслити чи знищити. Камінь можна знищити, картину можна знищити, але не можна знищити живого слова. Слово є силою, бо воно виходить від душі, від буття, від того, що має людина

наймудрішого і найбільшого – від Бога... Того Бога, що є в кожній людині» [30, с. 394].

Основні образні наповнення книги в записках Р. Іваничука – книга як знання, книга як віддзеркалення свідомості, книга як пам'ять, спогад, книга як утілення духовності тощо. Образ книги як знання прочитується в розділах, присвячених науковим виданням бібліотеки письменника: літературознавчим та історичним. Спогади про читання творів І. Огієнка, М. Грушевського, І. Денисюка поступово переростають в авторські ментативи про роль письменницької справи як відповідальної місії перед власним народом, адже часто письменник стає для читача дороговказом у світ справжніх знань: знайомство з певною історичною епохою, презентованою в художній спосіб, переростає в бажання по-науковому осмислити цю ж саму епоху, лише на цей раз з історіографічних джерел. Тож авторські ментативи, спричинені осмисленням феномену книги як світового універсуму, особливо цінні у «Записках»: «Письменникові варто працювати над книгою не лише заради естетичного задоволення: він мусить уміти читати утилітарно – вчитися у своїх попередників та сучасників, щоби не топтатися потім у мертвому класицизмі, схоластичному бароко, народницькому позитивізмі й солодкому преромантизмі. Письменник повинен засвоювати давні й новітні респекти творення, розшифровувати композиційні схеми вчителів, колег та учнів і навчитися вкладати у свої мистецькі побудови збагачений чужим умінням власний зміст. А коли досягнеш секрети творення, захищені в кунсткамерах твоїх учителів і колег, коли наситишся багатством художніх книг, енциклопедій і словників, коли ті пізнання дадуть тобі змогу витворити власний стиль, тоді впевнишся, що здобув якийсь там освітній ценз» [12, с. 73-74].

Ще один варіант образу книги в «Записках» – книга як віддзеркалення свідомості. На думку автора, жодні цивілізаційні виклики не зможуть відтіснити книгу, як і комп'ютер, який, на думку літератора, ніколи не замінить йому ручку та папір і друкарську машинку. Тому, на думку есеїста, в

сучасному суспільстві по відношенню до традиційної книги на перший план виходить глибинне вивчення її природи як об'єктивної форми творчості, розуміння й осмислення соціокультурного досвіду, як носія культурної пам'яті і духовності. Занурюючи читача в світ соціокультурного досвіду минулого і сьогодення власної бібліотеки, а іноді і в проєкт майбутнього світу, письменник, створюючи образ книги, свідомий, що книга служить засобом особистісного становлення людини і українського суспільства в цілому, і жодні виклики часу тут не можуть завадити цим процесам. Така роль традиційної книги, обумовлена її абсолютним авторством. «Проблема переміни матеріальної зброї на зброю мислі у програваних битвах українського народу, який століттями боровся за незалежність, така ж давня, як і наша історія: називаю цей процес слоганом «теорія меча і мислі» та підпорядковую йому свої роздуми над долею нашого краю на історичних переброях. Говоритиму про свої книги, хоч ця теорія стосується численних творів, які знайдемо і в інших домашніх та публічних бібліотеках» [12, с. 99].

Важливий мотив записок Р. Іваничука – осмислення книги як пам'яті, як носія інформації про минуле, котре є важливим для сучасника. Люди йдуть, покоління змінюються, проте книги залишають відбиток колишніх епох для тих, хто живе зараз. І в цьому сенсі дуже цінними є міркування автора про феномен історичної прози, про творчість, якій митець присвятив усе життя. Автор створює певний канон такої літератури, свідомий того, що і його особистий внесок у цій справі є вагомим. Митець звернувся до цієї літератури, щоб «дати волю роздумам над долями імперій, які неминуче приходять до занепаду, над пробудженням поневолених народів, над причинами перемог, а також фатальних поразок у боротьбі за визволення з-під чужоземного ярма» [2, с. 56]. На цьому наголошували й дослідники творчості Р. Іваничука, зокрема, М. Беліченко пише: «У складному процесі кардинального переосмислення української минувшини, утвердження нових соціальних моделей Р. Іваничук вирізняється посиленою увагою до національних цінностей, акцентацією їх загальнолюдської основи. Характерною ознакою авторської концепції історії виступає виразна проєкція минулого на сьогодення. Асоціативні й авторські ретроспекції, фольклорні

вкраплення, міфологеми, галицькі діалектизми та полонізми, оригінальні інтонаційно-синтаксичні засоби віддзеркалюють «дух» зображуваної епохи. Їх, як і неординарну побудову часопростору творів, зараховуємо до специфічних рис поетики історичної прози Р. Іваничука» [2, с. 58]. Тож слова «В історичній романістиці читач мусить будь-що зустрічатися з вічною категорією моралі, втіленою в такий матеріал, який відлунився б у нинішньому дні та спонукав не до мрійництва чи ностальгії за героїчними часами, а до реального чину або служив би стримувальним фактором перед наругою над віками виробленою суспільною звичаєвістю» [2, с. 81–82] звучать як певний еталон справи, елемент для наслідування майбутнім авторам української літератури, та й не лише української.

3.2. Образ автора

Структуроорганізуючим центром автобіографічного твору є образ автора, що формується в процесі авторського мовлення, за допомогою якою здійснюється спілкування автора із читачем.

Слід зазначити, що образ автора в художньому тексті – одна з дискусійних та досить вивчених філологічних проблем як із позиції лінгвістики, так і з позиції теорії літератури. Більшою мірою образ автора викликає інтерес, коли йдеться про персональний дискурс наратора, у якому «ми бачимо референтну картину, що висвічує самого автора. Образно кажучи, у промені прожектора, тіні колихається неспокійне серце художника. Ідеться в таких випадках не про уточнення та живопис того, що записано в скрижалях, а про баченні самого себе на тлі непорушного.

Автобіографічний літературний текст є базовим компонентом автобіографічного дискурсу, що реконструює життєвий шлях, персональне Я, і в якому взаємодія між автором та віртуальним читачем здійснюється за допомогою художнього твору. Автобіографічний дискурс – це суб'єктивний творчий акт, де автор розглядається як дискурсивна особистість, тобто як мовна особистість, що породжує певний дискурс від першої особи. Авторське

вивчення та погляд на проблему виникнення жанру автобіографії як відтворення історії, процесу, тяглості індивідуального життя неодноразово ставало предметом обговорення.

Образ автора, наратора та головного героя жанру літературних спогадів, як відомо, є одночасно і відбитком творчої свідомості його дослідника чи шанувальника і – водночас – відображенням об'єктивних якостей художніх властивостей стилю та особистості самого предмета вивчення. Принаймні такої думку був В. Виноградов.

Осмишуючи категорію «образ автора», слід визнати, що це поняття в літературному тексті з класичною формою оповідання складається з двох складових точок зору: автора та створеного ним оповідального суб'єкта, у творах «особистого» жанру автор і оповідач репрезентують єдине ціле, насамперед усього з погляду їхньої повної ідентичності.

Ще раз позначимо, що авторська присутність у тексті має складні та різноманітні форми, адже ґрунтується і на ставленні автора до реальної дійсності, і на розумінні створеного ним світу твору. Характер та способи спілкування автора з читачем протягом усього оповідання відображають процес формування образу автора, сприяють розкриттю його ідентичності. Презентація самого себе передбачає різноманітний характер уявлення: від констатуючого, що хронологічно послідовно представляє ті чи ті факти з життя персонажа, до психологічно-емоційного, що характеризує емоційний стан героя, його почуття та настрої. Це не автопортрет, це автоінтерпретація у процесі творчого самопізнання, яке, на думку багатьох дослідників, є творінням свого унікального життєвого світу, який, у свою чергу, стає джерелом розвитку всього світу культури.

У творчому самопізнанні життєвий світ – засіб розширення світу культури, збагачення його новими смислами. Геній, пророк, месія – це «сильний суб'єкт», що творить культурну реальність за допомогою актуалізації свого власного життєвого світу. Тепер, створені ним знаки, знаки

його життєвого світу, стають надбанням інших людей, крізь призму яких проглядає внутрішній світ автора.

Не ховаючись за маскою вигаданого імені, автор прагне особисто представити свій світ, виділяє найбільш вагомі його фрагменти і надає їм особливу субстанцію та форму залежно від свого власного бачення, яке приходить, формується його розумом, а також є його відчуттями та почуттями. У цьому разі автор цілком ідентичний творчому процесу, він сам і є власною творчістю, весь цілком злився з нею і занурений у неї з усіма своїми намірами та всім своїм умінням.

Підкреслимо, що, створюючи свій власний образ, автор автобіографічного твору представляє, насамперед, унікальний досвід самоусвідомлення та самопізнання себе як окремої людини, як особистість.

Уявлення себе – це факт самоідентифікації, а й ланцюг самооцінок. Проблема автора автобіографічного твору та його образу цікава ще й тим, що вкрай важливо зробити не лише ідентифікацію оповідача та головного персонажа, а й, передусім, самого автора.

Автор та його образ у межах суб'єктивованого оповідання категорія, безумовно, вагома, оскільки в образі автора, як у фокусі, сходяться всі структурні якості словесно-художнього цілого.

Образ автора є вагомим у творах, які ми уналежнюємо як его-белетристичних. Митець пише записки, фіксує власне ставлення до подій, що описує, акцентує увагу на тому, як саме він сприймає побачене й осмислене. При цьому, зазначає Т. Шевченко, «Р. Іваничук не ставить за мету розповідати про себе. Усе-таки головне його завдання – розкрити сутність книги як виняткового явища в історії людства й митця, який створює це явище, і лише дотично до цього привідкрити двері власної творчої лабораторії і розкрити сутність письменницької професії з огляду на власний досвід. Про це свідчить підзаголовок збірки, у якому записки «про себе» поставлені на друге місце у порівнянні з первинним уточненням “про книгу”. На думку автора,

національна свідомість – це первинний важіль формування письменницьких інтересів і письменницьких стратегій» [12, с. 255].

Рефлексія – важливий засіб, за допомогою якого у тексті створюється образ автора.

Рефлексія – це феноменологічний досвід усвідомлення власних думок та переживань. Рефлексія сприяє цілісності та динамізму внутрішнього життя людини, допомагає стабілізувати та гармонізувати свій емоційний світ, мобілізувати вольовий потенціал, гнучко керувати ним. Рефлексія не має власних змістів, вона є свого роду зупинкою в мисленні, спробою побачити себе. Ця «спроба побачити себе» в потоці міркувань, де образ переживання завжди є елементом самосвідомості, пов'язаний безпосередньо з «я», що функціонує як усередині есеїстичної самосвідомості, так і поза ним – у картині світу. Саме феноменологічний аспект аналізу твору сприяє розумінню поетизації прози через рефлексію.

Сутнісний початок створеної галереї образів письменників з книг власної бібліотеки формується насамперед у подієво-оповідальному та описовому компонентах. Рівню «розповідей» автор як героя власного твору відповідає особлива оповідальна структура, коли створені ним образи митців через їх книги переживають події двічі: спочатку як суб'єкти дії, а потім як суб'єкти спогадів та розповідей. Така «подвійна» функція призводить до якогось «напруження» між вчинками письменників, доля яких дотична до долі самого Р. Іваничука через його книги та самою ситуацією рефлексії. Так, майже у всіх частинах записок присутній конфлікт між літературними очікуваннями від книги, яка займає місце на полиці, між їх «літературною» поведінкою та логікою живого життя самого Р. Іваничука. Цей конфлікт усвідомлюється, як правило, на рівні «вторинної рефлексії» згаданих митців, якщо вони виступають в якості тих, хто слухає або пише (записує) осіб. Але в цій ситуації головне інше: інші митці, їх книги виступають тим дзеркалом, крізь призму якого споглядає світогляд самого автора. Його особистісна дотичність до тої чи тої книги стає платформою формування світогляду митця,

яким він прагне поділитися з читачем, для цього, власне, і пишуться ці самі записки.

Зі сторінок книги постає справжній патріот, людина, яка віддано служила все життя Україні, шанувала її історію, оспівувала славетні сторінки нашого минулого для майбутніх поколінь: «Україноцентризм постає панівним чинником власних ментативів. Рефлексії митця демонструють постійну увагу до проблем буття нації, її історії, культури; відлуння минулого в сучасності відображене в книгах його власної бібліотеки чи в сюжетах власних романів про минуле України» [12, с. 255].

Зі сторінок книги «Серед повені книги» постає автор, який весь час наголошує на особистісній приналежності до письменства як виняткової частини інтелігенції, на котру покладена особлива вага і відповідальність за слово, залишене у спадок майбутнім поколінням. Ведучи оповідь про книги з власної бібліотеки, у певний спосіб поєднуючи їх не за персоналіями, а за аксіологічною сутністю, за тими ідеями, які вони втілюють, митець насамперед вибудовує своєрідну формулу українського митця-інтелігента, котрий повністю себе присвятив письменницькій справі, залишався відданим їй до останнього подиху, про що свідчать прикінцеві авторські сентенції книги «Серед повені книг» про вічність Слова: «Залишаються жити лише ті твори, які ведуть свій родовід від клептика землі, освоєного письменником» [12, с. 107]. По суті, розповідаючи про інших (М. Лукаш, П. Загребельний, Є. Сверстюк, Г. Тютюнник, М. Іваничук, І. Світличний, Ю. Щербак), автор, як не парадоксально, пише про себе як про митця, що дозволяє йому в рефлексивний спосіб вичленовувати сутність письменства як професії і творчості водночас. Розповіді про обставини створення власних творів «Орда», «Манускрипт з вулиці Руської», «Бо війна – війною», «Вода з каменю», «Саксаул у пісках» тощо, як і про надбання інших авторів, чий книги зберігаються в бібліотеці Р. Іваничука, автор збірки, що є об'єктом нашого аналізу в цій магістерській роботі, по-своєму весь час «перевіряє себе в письмі» (Роман Сендика), що створює ефект множинності суб'єкта («Книги

розкривають перед нами глибину свого змісту такою мірою, якою глибшають наші знання»; «література майбутнього народилася в минулому»; «Одна-єдина книга є документом, який засвідчує, що змальоване в ньому життя – якщо воно й не існувало в конкретному місці і в конкретний час – все ж могло існувати й залишитися в людській пам'яті. Книга – то цілий світ, який стає частиною світу читача» [12, с. 21]).

«Постійна апеляція до себе і до власної творчості лише формально автобіографічні: митець не зациклений на власному «я», намагається розчинитися «серед повені книг», окреслити себе як частину цієї «повені». Наслідком цього стає те, що межі суб'єктивності та об'єктивності розмиваються, втрачають значення, а відправною точкою формування ментативів постає спільний досвід буття письменника з Іншим: книгою, автором, видавництвом, критичним відгуком, науковою розвідкою» [46, с. 255]. Наведемо приклад із тексту: «Під впливом батька я змалку зачитувався історичною белетристикою, і моїми настільними книгами були історичні повісті А. Чайковського “На уходах” та “За сестрою” й густі романи Ю. Опільського “Іду на вас” та “Ідоли падають”... Ці історичні художні твори постали для мене й мого покоління надійним забором перед шовіністичною атакою Г. Сенкевича, а ще, як не дивно, допомогли мені національно вишталтуватися польські письменники К. Тамаєр (“Легенда Татр”) та С. Жеромський (“Попіл”))» [12, с. 51]. Після авторсько-особистісних роздумів про творчість інших і пошуки себе в царині літератури Р. Іваничук і вдається до власних визначень, що таке книга, що таке творчість як покликання, хто такий справжній митець, що таке письменство як спільнота. Про це все митець завжди говорить із пієтетом: творчість він називає виключно Божим покликанням, художній стиль – винятковим даром, даним Божому обранцеві, історичний матеріал, факти минулого – сирівцем для вічних духовних категорій, бібліотеку – духовним банком, книгу – істотою з власною таємницею, яку може розгадати тільки особливий читач. Усі ці авторські дефініції постають наслідком певних рефлексій з приводу конкретного автора,

однак цікаві універсальністю та узагальненістю значення. Словом, в авторських роздумах, презентованих у книзі, суб'єкт висловлювання постає в різних ролях, зміни ракурсу і оповідних ролей дозволяють авторові висловити певний загальний досвід письменницької справи як такої. Відтак частково можна стверджувати, що в книзі йдеться про самоідентифікацію як висловлення ідентичності мовця, а не власне опис цієї, власне, ідентичності.

Як свідчить збірка, у презентованих текстах важливим є авторське осмислення буття, заґрунтоване на особистісному його осмисленні, за яким передусім стоїть задум створити власний образ у славнозвісних монтенівських традиціях про митця-філософа як головного предмета книги, про що б там не йшлося («предмет книги – я сам»). Саме це ми спостерігаємо і в збірці «Серед повені книг» з красномовним підзаголовком «Записки бібліофіла: про книги і про себе». Розповідаючи про книги з домашньої бібліотеки, митець передусім говорить про себе як про людину, що навчена любові до читання змалечку і яка до книг має особливе ставлення, бо власноруч їх створює. «Зі сторінок збірки постає образ елітарної особистості, наділеної особливим даром мислення, читання й образотворення, котра щиро намагається поділитися цим даром із читачем та іншими письменниками. Авторська дефініція “записки” уже викликає в реципієнта певні очікування щодо щирості, безпосередності викладу, служить показником свідомого вибору есеїстичної стратегії відвертої розмови, котра відбувається невимушено, наче наживо. Крім того, маємо відзначити, що у підзаголовку “записки” фіксується головний суб'єкт мовлення: митець, що створює книги і пише про них спеціальний есей. Дійсно, письменник з любов'ю розповідає про власну бібліотеку, принагідно осмислюючи сутність письменницької діяльності як подвижництва, розповідаючи про долю тих чи тих митців, міркуючи про феномен книги й читання в історії людства, однак по суті всі ці дискурси були б неможливими без питомо Романичукової інтерпретації й усвідомлення сказаного. Відтак образ автора як творчої людини, митця, шанувальника історії, поціновувача читання, книги як такої структурує збірку в цілісність. Літератор докладно

розповідає про обставини прищеплення любові до книг, роль різних видань у його особистісному й творчому житті. Створюючи образ власної багатой бібліотеки, котра почала формуватися ще з дитинства, насправді Р. Іваничук самопрезентує себе як людину, чиє письменницьке єство без книг і читання просто б не відбулося» [46, с. 255]. Наведемо фрагмент з книги: «Домашня бібліотека – це характер її власника з його зацікавленнями, світоглядом і ментальністю. Книголюбіві, звісно, необхідні ще й публічні бібліотеки, я часто вибираюся до них у мандрівки, щоби не замкнутися в своєму улюбленому світі, однак без власної бібліотеки, як без родини, жити не можу. І байдуже, що вона, може, комусь не цікава, та навіть якщо й стане комусь іншому в пригоді, то, все ж, моя бібліотека – це я» [12, с. 6]

3.3. Інші образи книги

Слід зауважити, що у книзі, присвяченій письменницькій книгозбірні, не останню роль також відіграють образи письменника, власне бібліотеки, критика-літературознавця, читача, самого читання як такого тощо. Словом, описуючи власне книги, зібрані у власному будинку, митець також створює образи всього, що може стосуватися книги як такої і шанувальника книги зусібіч. Можна сказати, що книга виступає місцем подій у книзі: герой блукає між полицями своєї колекції книг і весь час натикається на «експонати», гідні того, щоб про них розповісти, поміркувати над їх змістом і наповненням, пофілософствувати про інші ситуації, дотичні до автора книги чи її сюжету. Слід сказати, що бібліотека як місце подій – не нове явище в літературі. Варто тут згадати оповідання українського письменника І. Багмута «Дорогоцінне видання», твір американської письменниці Вікі Майрон «Кіт з бібліотеки, якого полюбив увесь світ», славнозвісний роман італійського письменника У. Еко «Ім'я троянди» чи оповідання аргентинського прозаїка Хорхе Луї Борхеса «Сад розбіжних стежинок», «Вавилонська бібліотека». У творах двох останніх названих авторів бібліотека постає лабіринтом, містом блукань,

пригод. Наприклад, аналізуючи роман «Ім'я троянди» У. Еко, Н. Мартинова пише: «Заблукати в бібліотеці – це певна метафора, яка вказує на нескінченний потік інформації у сучасному літературному просторі, заблукати в якому дуже легко пересічному читачеві» [25]. До певної міри, блукає у власній бібліотеці і герой записок «Серед повені книг». Він неодноразово описує, як, шукаючи одну книгу, натикається на іншу і тут же забуває про первинні наміри власного пошуку, бо починає гортати сторінки у новознайденому скарбі, знаходячи в ньому величезні принади й переваги. Щоразу нова знайдена книга стає предметом рефлексії. Наприклад: «Не стало його [Володимира Короткевича – Примітка моя. – Г. Т.]. А приїжджав він до мене у Львів, вперто запрошував до себе в гості, та я все відкладав, мовляв, ще маємо час. І скорбилося моє серце від жалю, коли нарешті приїхав до нього – на мінський цвинтар. Та болісна спазма не відпускає мене й донині: весь час стоїть переді мною ogromний дикий валун на могилі побратима, і з докором дивляться на мене його книги з полиці у моїй бібліотеці» [12, с. 31].

Проте які б асоціації не викликали ті чи ті знайдені книжки і згодом у той чи інший спосіб поінтерпретовані, загалом образ створеної бібліотеки – то місце скарбів, відкриттів і знахідок, цінних для власної самоідентифікації. Образ бібліотеки отримав різні інтерпретації у світовій культурі. З огляду на рефлексії автора, бібліотека сприймається читачем як вмістилище передусім культурної пам'яті. Автор створює образ місця, яке є своєрідним культурним вмістилищем, де письменник і як митець, і як читач зберігає релікти та сліди власного минулого після того, як вони втратили чи втрачають безпосередній зв'язок зі своїми колишніми контекстами. До таких предметів належать його власні книги, книги друзів, колег, критиків, перекладачів, інших осіб. Читаючи записки Р. Іваничука, складається враження, що він створив образ бібліотеки як сховища інформації, де «перебуває» його власне минуле, з якого жодної сторінки він не хотів би викреслити, попри той факт, що неодноразово переслідувався та жив в очікуванні ймовірного арешту за виняткову роль до української історії. Образ створеної бібліотеки – це, по суті, образ створеного

власного життя, бо книжки часто є відображенням певних сторінок життя митця, як і будь-якої людини, дзеркалом його буття в той чи той період часу. Образ бібліотеки Р. Іваничука асоціюється з ідеєю не якоїсь там фізичної площі, котра охоплює 3 кімнати з 5 власного помешкання письменника, а передусім шанованого місця, храму знань і досвіду, райського простору, наближеного до реального життя, де письменник прагне закарбувати й себе в історії. Крім цього, образ бібліотеки тісно пов'язаний і з питаннями цінності літератури в суспільній, громадянській, культурній та історичній свідомості, що, у свою чергу, дозволяє авторові відійти від власне опису книг і полиць і перейти до узагальнень ширшого змісту. Наприклад, міркуючи про роман П. Загребельного «Диво», про роль язичництва і релігії в українській свідомості, митець пише: «Атеїзм як форма суспільної свідомості така ж давня, як і релігія. Він сягає своїм корінням до вчень Демокріта, Епікура, Лукреція: атеїстами часто ставали й великі гуманісти – борці проти догматизму. Проте комуністичний атеїзм із цивілізованим нічого спільного не має. У його основі панують ненависть, жорстокість, хамство. Церква в Росії стала знаряддям держави ще за Петра I. Тому-то російське богоборство знайшло своє ідеальне втілення в ленінському атеїзмі, який заперечував людську особистість, єдність світу в його розмаїтті. Советська система культивувала атеїзм із метою знеособлення народу: без релігії народ хаміє. А захоплення язичництвом несе міжконфесійну ненависть: протохристиянське поганство і християнство давно злилися в українців у єдину релігію, яка стала національною й протягом століть живила в надрах нашого етносу щиру молитву за Незалежність» [12, с. 99].

Важливий образ записок «Серед повені книг» Р. Іваничука – образ письменника. Це творча особистість, яка має усвідомлювати всю відповідальність за сказане. Розповідаючи про книги, автор, тим не менш, часто зупиняється на історіях самих авторів-письменників, тут також багато історій про різні епізоди з життя оповідача, образ якого збігається з письменницькою особистістю Р. Іваничука. Вони не розташовуються в

хронологічному порядку, що ускладнює жанрове окреслення книги. Окремі фрагменти розповідають про письменників минулого чи сучасників.

Наскрізний тип мовлення записок – міркування у довільній формі про письменницьку справу, обмежене тематикою творчості та сполучуваних із нею тем. Це потік думок, що вільно перетікають одна в одну, асоціацій, який іноді схожий на модерністський прийом потоку свідомості. Звичайно, використання цього прийому не свідчить про те, що Р. Іваничук належить до модерністського напрямку, хоча його творчості притаманні певні риси модернізму. З прикмет романтизму у творі вдається знайти прагнення недосяжного ідеалу, захоплення далекими країнами, незвичайний поетизм.

Кожен конкретний епізод записок є подобою оповідання чи новели, і багато епічних елементів автобіографічні, що для істориків літератури, біографів митця є цінним джерелом інформації.

На шпальтах записок згадуються десятки імен письменників різних епох і життєвих ситуацій [див. Додаток А], доля митця описується в різних контекстах, часто культурних та історичних. Митець постає дзеркалом епохи й часу, у яких йому випадає жити. Автор не ставить за мету деталізовано описати власну біографію чи біографію того чи того митця і точно відтворити історичні події якогось часу, навпаки, вільно інтерпретуючи певні історичні факти, вказуючи на їхню універсальність та позачасовість, Р. Іваничук по своєму розкриває механізми, причини та передумови появи тих чи тих історичних процесів. Творча інтерпретація реальних біографічних та історичних подій у романі дозволяють авторові подивитися на драматичну долю українського та іншого письменника ширше і побачити в ній відбиток цілої доби. Під таким авторським кутом зору доля митця, як і його власна доля, вже набуває не особистого, а соціального характеру, зумовлена протиріччями доби. Р. Іваничук пише про митців, чия творчість вплинула на нього невпинним позовом правди, об'єктивністю зображення, широтою життєвих картин, непохитністю авторської позиції, гуманізмом і демократизмом ідейного вмісту, виразністю людських характерів. На полицях книгозбірці

Р. Іваничука переважно ті автори, що його приваблювали оригінальністю своєї естетичної природи, майстерністю сюжету та композиції, жанровою своєрідністю тощо.

Створюючи образ передусім українського письменника, Р. Іваничук міркує про універсальність механізмів історії, взаємозв'язок історії та літератури. Низка подій спершу в Радянському Союзі, а потім в Україні, діяльність різних літературних організацій, а також відгук на ці події в літературі, насамперед у власній творчості, виявилися вкрай актуальними для творчості автора, якому в багато в чому близькі франківські погляди на письменника як частини життя його народу. Р. Іваничук активно залучає до літературної гри образ міфологізованого письменника (особливо в додатках до записок). Унікальність художньої концепції особистості Р. Іваничука в цілому полягає в тому, що автор, спираючись лише на кілька реальних історичних фактів, створює дуже тонкий з психологічного погляду портрет українського митця. Вводячи в текст записок багато алюзій і ремінісценцій на твори українських класиків і сучасників, Р. Іваничук змушує читача доторкнутися і до їх творчості, взявши до увагу думку і самого автора. Прискіпливо звертаючись до фактів, Р. Іваничук оголює причини та причини появи тих чи тих історичних процесів. Можна стверджувати, що образ творчої особистості – українського письменника – віддзеркалює багатогранний характер історичної епохи. «Національна свідомість – це первинний важіль формування письменницьких інтересів і письменників стратегій. З огляду на збірку есеїв «Серед повені книг» Р. Іваничука, написану за рік до смерті 2015 року, що її можна вважати своєрідним заповітом письменству і читацькій спільноті, для митця приналежність до українського народу постає частиною його єства: про що б він не писав, україноцентризм постає панівним чинником власних ментативів. Рефлексії митця демонструють постійну увагу до проблем буття нації, її історії, культури; відлуння минулого в сучасності відображене в книгах його власної бібліотеки чи в сюжетах власних романів про минуле України» [12, с. 254].

Використання в записках елементів автобіографії дозволяє митцеві проаналізувати цілий історичний період (XX століття), особливості його літературного процесу і дати йому власне трактування. Наприклад, митець згадує, як у квітні 1945 року батько змусив спалити одну з перших повістей майбутнього видатного письменника, бо в ній ішлося про події історичного минулого. На жаль, твори Михайла Грушевського та Богдана Лепкого тоді були під забороною, і батько Р. Іваничука переживав за сина, котрий захоплювався історією, що його доля могла обірватися передчасно. Ось як описує письменник той переломний момент, коли замість спаленого рукопису «Кривавий тан» знищив шкільні рукописи, щоб батько був спокійний: «Я вибіг на стрих, зібрав жужмом гімназійні конспекти, а незакінчену повість засунув глибоко за крокви під дахівкою, збіг зі стриху й заспокоїв батька, кинувши у вогонь шкільні зошити. За це я потім мало не розплатився арештом, про що вже згадував у записках. Так врятував я не лише свої ранні твори, які сьогодні не мали б ніякої вартості, а й свою письменницьку долю. Після тієї пожежі батько аж гейби знидів, подався і більше не купував книжок. А мене вберегла Муза Євтерпа: чей із моїми ранніми творами згоріла б теж жага читати й писати... Що було б тоді зі мною, яким я став би?...» [12, с. 107].

Слід наголосити, що створений образ письменника у записках – це образ універсальний. Звісно, митець, пише передусім про українського митця, акцентуючи на його важливій ролі в долі народу. Однак він багато пише і про письменницьку справу як таку – без прив'язки до національних приналежностей і територіальних вказівок. Образ письменника у записках – це образ творчої людини, яка не повинна стояти осторонь проблем сучасності та усвідомлювати відповідальність за сказане. Письменник – це той, хто обрав єдино правильний шлях спілкування з навколишнім реальним світом на багато років уперед. Це спілкування через власні твори, через своїх героїв тощо. Це той, хто не переймається, як і коли його оцінить прийдешнє покоління: він просто виконує свою місію образотворення й захисту мови.

Створюючи образ письменника як автора книг у його бібліотеці, Р. Іваничук ставить завдання: простежити, як із вражень, думок, спостережень народжується живий потік літератури. Письменник бачить своє призначення в тому, щоб краса землі, заклик до боротьби за щастя, радість і свободу, широта людського серця і сила розуму переважали над темрявою і невіглаством. Основний акцент митця такий: письменницька праця – це щастя і вага одночасно, це не ремесло і не заняття, а покликання і Божий дар. У зв'язку із цим Р. Іваничук порушує питання письменницької совісті, яка змушує його творити дива та виносити найважчі особисті випробування. Близька до цієї проблеми і проблема натхнення, навіяна напруженою підготовкою до писання. Розглядаються проблеми, пов'язані із процесом написання твору: задум та його втілення, життєвість героїв, роль деталей та подробиць, проблема вибору матеріалу та мовних засобів для втілення задуму, дається власна оцінка (а не лише критиків!) власному творові. Читач у такий спосіб має можливість дізнатися, як створювалися романи «Мальви», «Орда» чи «Журавлиний крик», так би мовити з перших уст. Ось, наприклад, читаємо такі авторські одкровення: «Романтичний твір “Червлене вино” мав свого читача, за ним була навіть поставлена опера «Одеська балада», музику до якої написав Богдан Янівський, а лібрето – роман Кудлик. Однак, працюючи над романом, я постійно відчував, як тисне на мене матеріал. Чей у творі, окрім історичної інформації, мусить існувати ще й “люфт” – простір для читацьких роздумів, які дозволяють відшукувати підтекст. “Черлене вино” хвилює на відсутність люфту. Зате я дав простір у романі “Манускрипт”, і читач отримав змогу розкошувати на волі. Віддячився він визнанням, вважаючи цей роман найкращим моїм твором. Найдовше працював я над дилогією про часи Руської Трійці. Люблю цей роман, та іноді самому дивно, що образи вуличного скрипаля Яся Сакрамента й авантюриста Міхала Сухоровського ближчі мені, ніж постаті Маркіяна Шашкевича й Івана Вагилевича, виписані дещо плакатно» [12, с. 63].

У записках «Серед повені книг» також створено образ читача і читання як захопливого інтелектуального заняття. Читання постає процесом, у який

власне читач привносить власні смисли, а їхня інтерпретація породжу співтворчість, адже текст конструюється як прихований діалог, що підштовхує реципієнта на співвіднесення власної картини світу з картиною світу автора. Це процес, ідеться у книзі, стає таким собі концентрованим духовним та естетичним досвідом. Відтак у процесі осмислення однаковою мірою репрезентується така картина світу, у якій буття, що сприймається емпірично, стає підґрунтям, основою осягнення онтологічних універсалій. Читання постає процесом, що сублімує сприймання та осмислення різного типу висловлювань, зумовлене багаторівневою системою асоціативних рядів і принципово дискретним характером єднання структурно-семантичних елементів тексту. «Книга – то цілий світ, який стає часткою світу читача» [12, с. 21], – пише Р. Іваничук.

Отже, створені образи письменника, бібліотеки, читання, читача передусім сповнені авторського пафосу, бо митець усіх їх вважає частиною культури людини як такої, частиною буття будь-якої освіченої особистості минулого й сучасності. Це те, без чого уявити людину нашого часу неможливо.

ВИСНОВКИ

Отже, проаналізувавши жанрові особливості, тематику і проблематику, композиційні особливості, образну систему записок «Серед повені книг», ми дійшли таких висновків.

По-перше, письменник окреслив жанр власного твору, як записки. Авторське уточнення жанру твору таке: записки бібліофіла: про книги і про себе. Записки побачили світ у львівському видавництві «Піраміда» 2016 року. Ця книга є одним з останніх прижиттєвих видань письменника. У творі письменник здійснює подорож власною бібліотекою, розповідаючи про книги, їх авторів, акцентуючи увагу на тих чи тих художніх особливостях творів власної колекції, ділиться спогадами, пов'язаними з виданнями, письменниками, критиками, читачами, видавництвами, зустрічами тощо. У творі чимало йдеться про творчу лабораторію самого письменника, власне письменницької праці як такої. Книга є творчим заповітом колегам і читачам, майбутнім поколінням українцям про те, якою має бути справжня література, зокрема, історична проза. Запискам Р. Іваничува властива дозована рефлексивність, періодичність самих записів, безадресність, інтимізація, необов'язковість власних прямих характеристик. Важливою є фіксація подій чи емоцій, проникнення у внутрішній простір думок наратора (оповідача), акцент на асоціативних зв'язках, породжених життєвим та іншим фактажем.

По-друге, видання «Серед повені книг» містить власне записки, які автор назвав «*Серед повені книг: записки бібліофіла*», а також додатки, що містять біографічний нарис «*Сліди на піску*» про Михайла Іваничука, дядька Романа Іваничука. Це розповідь про людину, яка була відомим українським ученим-геоморфологом, вояком Легіону УСС та УГА. На жаль, він був розстріляний 1937 року, згодом реабілітований 1956 року. Також до додатків уміщено нарис «*Михайло Козолун*» про рекрута, що став героєм творів Григора Тютюнника. Третій твір, уміщений у додаток, – «*І засіяла благодать Божя на київських горах*». Він присвячений апостолові Андрію Первозванному, який свого часу напроорокував появу великого міста на київських пагорбах. Аналіз

заголовкового комплексу всіх компонентів збірки засвідчив, що в практиці називання не-художніх творів Р. Іваничук використовує ті ж самі художні практики, що й у художніх творах. Варто відзначити автоцентричність заголовків у книзі. Автор реалізує своє внутрішнє «я», вкладаючи в заголовок соціальну і художню мету з огляду на узагальненого адресата, намагається створити умови успішної мовленнєвої дії в комунікації з читачем. Створюючи заголовки в нехудожніх творах за тими ж маркерами, що й у художніх, письменник тим самим привертає увагу читача до текстів, які доповнюють його художню спадщину, дозволяючи читачеві відкрити нові грані власного письменницького «я».

По-третє, аналіз композиції основної частини «серед повені книг» засвідчив лінійний характер побудови записок, системність в організації розділів і частин, настанову автора згрупувати твори власної книгозбірні і так же окремими блоками розповісти про них. Скажімо, перша частина записок (усього їх 7!) – історія про родину Р. Іваничука, спогади про навчання і перші кроки у письменстві, звісно, доповнені повідомленням про появу певних книг удома. Основні мотиви книги – історія про власне становлення як письменника і бібліофіла, розповідь про людей, які привчили любові до книги. Багато в цій частині ідеться про батька. Доповнюють розділ історії про вчителювання на Львівщині, розповідь про перекладача Миколу Лукаша, а також рефлексії про роль бібліотеки і книг у його житті, зокрема, докладно описано про власну бібліотеку та про публічні бібліотеки Львова. Привертає увагу автобіографічний дискурс цього розділу, як і всіх подальших: заслуговує на увагу ретельний, текстуальний аналіз окремо згаданих творів, затосовані автором елементи сповіді, психологічні замальовки, історичні та культурологічні екскурси, цитати творів, листів, преси.

Узагальнено, що зовнішня композиція збірки «Серед повені книг» складається з сукупності різних за жанром творів: власне записок і портретних нарисів. Композиція власне записок «Серед повені книг» являє собою сукупність тематичних блоків про певний тип книг, які є в бібліотеці

Р. Іваничука. Усі блоки органічно доповнюють одне одного. Що ж до нарисів, які є частиною додатків книги, то улюблений прийом письменника – кільцеве обрамлення: основна розповідь обрамляється авторськими коментарями, суть яких – або про причини звернення до певної постаті, або про обґрунтування того, яка роль певної людини в житті самого письменника. Основна ж побудова нарисів та есеїв – послідовне нанизування елементів, епізодів, екскурсів, що працює на створення цілісного портрета людини, котра стає героєм письменницького твору.

По-четверте, аналіз образної системи засвідчив підвищену увагу до власне книги, бібліотеки, письменника, читача, читання тощо. Цікавим є аналіз власне образу автора записок. Так, центральний образ записок «Серед повені книг» – книга. Її часто в записках названо «скарбом», «цінністю». Головне завдання, яке поставив перед собою автор, створюючи цю книгу, – розкрити її сутність як виняткового явища в історії людства й митця, який створює це явище, і лише дотично до цього привідкрити двері власної творчої лабораторії і розкрити сутність письменницької професії з огляду на власний досвід. Про це свідчить підзаголовок збірки, у якому записки «про себе» поставлені на друге місце у порівнянні з первинним уточненням «про книгу». Р. Іваничук стоїть на позиціях, що книга як така формує довкола себе відповідний їй тип книжкової культури, тому, будучи частиною реального світу, сприймається як абсолютна цілісність і цінність, що віддзеркалює саму суть буття. Читаючи записки Р. Іваничука, розумієш, що книги – не лише сховище інформації, вони здатні не лише навчити, а й можуть промовляти до душі творчої людини, оживлюючи її, наповнюючи світлом чи темрявою, бути частиною його біографії. У книгах проявляється надмірна природа людини, її вище духовне єство, здатність до творчості, творення світу.

Створені у книзі образи письменника, бібліотеки, читання, читача передусім сповнені авторського пафосу, бо митець усіх їх вважає частиною культури людини як такої, частиною буття будь-якої освіченої особистості минулого й сучасності. Це те, без чого уявити людину нашого часу неможливо.

У записках створено образ письменника як творчої людини, наділеної Божим даром писання, а читання постає творчим процесом осягнення істини, сповненого одкровень і відкриттів.

Важливим є образ і бібліотеки. Читаючи записки Р. Іваничука, складається враження, що він створив образ бібліотеки як не просто сховища інформації, де «перебуває» його власне минуле, з якого жодної сторінки він не хотів би викреслити, попри той факт, що неодноразово переслідувався та жив в очікуванні ймовірного арешту, а місцем дотичності до власного буття. Образ бібліотеки в книзі – це, по суті, образ створеного власного життя, бо книжки часто є відображенням певних сторінок долі митця, дзеркалом його буття в той чи той період часу. Образ бібліотеки Р. Іваничука асоціюється з ідеєю не якоїсь там фізичної площі, котра охоплює 3 кімнати з 5-ох власного помешкання письменника, а передусім шанованого місця, храму знань і досвіду, райського простору, наближеного до реального життя, де письменник прагне закарбувати й себе в історії. Крім цього, образ бібліотеки тісно пов'язаний і з питаннями цінності літератури в суспільній, громадянській, культурній та історичній свідомості, що, у свою чергу, дозволяє авторові відійти від власне опису книг і полиць і перейти до узагальнень ширшого змісту.

Важливий образ у творі – образ автора. Розповідаючи про книги з домашньої бібліотеки, митець передусім говорить про себе як про людину, що навчена любові до читання змалечку і яка до книг має особливе ставлення, бо власноруч їх створює. Зі шпальт збірки постає образ елітарної особистості, наділеної винятковим даром мислення, читання й образотворення, котра щиро намагається поділитися цим даром із читачем та іншими письменниками. Авторська дефініція «записки» уже викликає в реципієнта певні очікування щодо щирості, безпосередності викладу, служить показником свідомого вибору стратегії відвертої розмови, котра відбувається невимушено, наче наживо, за чашкою кави. Крім того, маємо відзначити, що у підзаголовку «записки» фіксується головний суб'єкт мовлення: митець, що створює книги і пише про них спеціальний твір. Письменник, не зациклюючись на власному

«я», з любов'ю розповідає про власну бібліотеку, принагідно осмислюючи сутність письменницької діяльності як подвижництва, розповідаючи про долю тих чи тих митців, міркуючи про феномен книги й читання в історії людства, однак по суті всі ці дискурси були б неможливими без питомо Романичукової інтерпретації й усвідомлення сказаного. Відтак образ автора як творчої людини, митця, шанувальника історії, поціновувача читання, книги як такої структурує збірку в цілісність.

Таким чином, аналіз художніх особливостей записок «Серед повені книг» Р. Іваничука як не-художнього твору засвідчив питому вагу виокристання художніх практик в них, властивих традиційній творчості письменника. Виразним у їх поетикальній структурі є рефлексивне начало, що абсорбує риси щоденникового, мемуарного та оповідного дискурсів. Записки є своєрідною самохарактеристикою автора. У них насамперед сугестіюється авторська внутрішня енергетика як відповідь на зовнішні впливи, як складник світоглядної позиції автора. Віссю такої сугестії є книга, довкола якої і вибудовуються авторські рефлексії, відтак вона і постає центральним образом твору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антофійчук В. Українська євангельська проза ХХ століття: деякі питання поетики.
URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/23342/1/> (дата звернення 1.09.2023).
2. Беліченко М. Поетика історичної прози Р. Іваничука (особливості часо-просторової концепції). Дис.... наук. ступеня канд. філол. наук. : спец. 10.01.01 Українська література. Київ, 2007. 180 с.
3. Бурчення В. В. Категорія історизму та стильові пошуки в прозі Романа Іваничука : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.01 Українська література. Одеса, 2010. 20 с.
4. Гажа Т. «Дороги вольні і невольні» Романа Іваничука: єдність травелогу, мемуарів і політичного щоденника. URL: <https://litmisto.org.ua/?cat=74> (дата звернення 1.09.2023)
5. Гандзій О. Публіцистика Романа Іваничука: проблематика і поетика [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. ДВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника». Івано-Франківськ, 2011. 20 с.
6. Гетьманець М., Михайлин І. Сучасний словник літератури і журналістики. Харків : Прапор, 2009. 384 с.
7. Гораль Н. Літературна критика і «Записки край узголів'я» Сей Сьонагон. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». 2014. Вип. 49. С. 178–179.
8. Городиловська Г. Елементи наукового та публіцистичного стилів в історичних романах Р. Іваничука. Дис... наук. ступеня канд. наук: Київ, 2008. 178 с.
9. Грідіна Д., Темірова Н. Мемуарна література в дослідженні другої світової війни на території України. URL: <file:///C:/Users/user/Downloads/5452> (дата звернення 1.11.2023)

10. Жалко Т. Культура української книги: сучасна книговидавнича концепція. URL: [file:///C:/Users/user/Downloads/alexi,+29%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/alexi,+29%20(1).pdf) (дата звернення 1.09.2023)
11. Зотова В., Копейцева Л., Пітель Т. Спокута як дорога до себе: семантика меж і станів у романі Р. Іваничука «Орда». Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. 2019. Том 30 (69). № 3. С. 91–95.
12. Іваничук Р. Серед повені книг: Записки бібліофіла: про книги і про себе. Львів : ЛА «Піраміда», 2016. № 2. 160 с.
13. Іваничук Р. Чистий метал людського слова. Харків : Фоліо, 2020. 473 с.
14. Ісаюк О. «Орда»: проживання геноцидної травми? URL: <https://zbruc.eu/node/113240> (дата звернення 1.09.2023).
15. Керлот Х. Э. Словарь символов. Переклад з англ. М. : REFL-book, 1994. 608 с.
16. Колоїз Ж. Особливості історичної стилізації в романі «Орда» Р. Іваничука. URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/0564/553> (дата звернення 1.09.2023)
17. Колядич Ю. Особливості поетики малої прози Р. Іваничука 10.01.01 Дис.... наук. ступеня канд. філол. наук: 10.01.01 Українська література. Київ, 2007. 178 с.
18. Ліскович М. Роман Іваничук: Все, що я мав написати – написав. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2086190-vse-so-a-mav-napisati-napisav.html> (дата звернення 1.11.2023)
19. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т. 2 / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 624 с.
20. Лотоцька Н. Ідіолект Романа Іваничука: корпусно-базований та лінгвокогнітивний підходи. Дис. доктора філософії 035 Філологія Львів, 2021. 325 с.

- 21.Лужна О. Заголовок художнього твору як проблема перекладу. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство. 2013. № 17. С. 174–179.
- 22.Мазурик К. Жанр художньої автобіографії в українській літературі другої половини XIX століття. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство). Вип. 7: зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. С. 278–277.
- 23.Мазурик К. Своєрідність репрезентації «Я» в автобіографічній повісті Пантелеймона Куліша «История Ульяны Терентьевны». Зимові наукові підсумки 2017 : II Міжнар. наук.-практич. інтернет-конф.: тези доповідей. Дніпро, 25 грудня 2017. Ч.1. Дніпро : НБК, 2017. С. 81–87.
- 24.Мазурик К. Формування автобіографіки в українській літературі XII–XVIII ст. Молодий вчений. 2018. № 7 (59). Ч. 1. С. 143–150.
- 25.Мартінова Н. Аналіз ключових образів в романі «Ім'я троянди». URL: <http://philosophy.ck.ua/analiz-klyuchovikh-obraziv-v-romani-im/> (дата звернення 1.10.2023)
- 26.Насмінчук Г. Й. Наративні стратегії роману «Манускрипт з вулиці Руської» Р. Іваничука. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. 2013. Вип. 33. С. 220–224.
- 27.Овчінніков В. Історія книги. Львів : Видавництво Української академії друкарства, 2019. 354 с.
- 28.Рарицький О. Записки / нотатки шістдесятників: жанрова природа і художня специфіка явища. Збірник наукових праць (філологічні науки). 2015. № 6. С. 49–53.

- 29.Риженко К. Автобіографічний дискурс української літератури другої половини XIX ст. Наукові підсумки 2018 р., XXV Міжнар. наук.практич. інтернет-конф. Вінниця, 17 грудня 2018. Ч. 9. С. 53–57.
- 30.Самчук У. Життя в книгах. Документ доби. Публіцистика Уласа Самчука 1941–1943 років / Упор. Андрій Жив'юк. Рівне : ВАТ «Рівненська друкарня», 2008. С. 392–394.
- 31.Сизоненко Н. М. Перітекстові елементи роману Р. Іваничука «Черлене вино». Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки. 2018. Вип. 1. С. 148–152.
- 32.Скорина Л. Поетика заголовку віршотворів Михайла Драй-Хмари. Вісник Черкаського університету. 2009. Вип. 167. С. 27–33.
- 33.Теорія літератури в Польщі. Антологія текстів з другої половини XX й початку XXI ст. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 532 с.
- 34.Терещенко Ю. Довге XIX століття: спротив асиміляції. Київ : Темпора, 2022. 840 с.
- 35.Терміносистеми сучасного літературознавства: досвід розробки і проблеми: Науковий семінар. Тернопіль : ТНПУ, 2006. 339 с.
- 36.Ткачук М. П. Наративні моделі українського письменства. Тернопіль : ТНПУ, Медобори, 2007. 464 с.
- 37.Томпсон Е. Трубадури імперії: Російська література і колоніалізм. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2006. 368 с.
- 38.Федорак Н. «Вічні» образи в інтерпретації Романа Іваничука. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/73928/68-Fedorak.pdf?sequence=1> (дата звернення 1.09.2023)
- 39.Франко З. Роман Іваничук: Все має закінчитися перемогою. URL: <https://rozmova.wordpress.com/2014/02/09/roman-ivanychuk-3/>(дата звернення 1.09.2023).
- 40.Чиж Н. Воєнний щоденник як «текст пам'яті» в умовах екстремального напруження особистості. Наукові записки

- Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». 2017. Вип. 15. С. 99–102.
41. Чуй К. «У серці таємниці»: жанр записок у творчості Кларісе Ліспектор. Волинь філологічна: текст і контекст. 2021. № 21. С. 135–146.
 42. Шабаль К. С. Жанрово-стильові особливості сучасного українського політичного роману [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Бердян. держ. пед. ун-т, Бердянськ, 2019. 20 с.
 43. Шахова К. Записки як жанр української прози ХХ – початку ХХІ століть: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. 216 с.
 44. Шахова К. Репрезентація жанру записок у тюремно-табірній прозі: «Записки політв'язня» Юрія Мозіля. Літературний процес: методологія, імена, тенденції. 2017. № 9. С. 170–174.
 45. Шевченко Т. Есеїстика українських письменників як феномен літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст. : монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. 584 с.
 46. Шевченко Т. М. Самоідентифікація і самопрезентація в есеїстичному тексті (за матеріалами збірки Р. Іваничука «Серед повені книг»). Прикладна лінгвістика на Півдні України: здобутки і перспективи. Колективна монографія. За ред. Н. Кондратенко. Вінниця : ТВОРИ, 2022. С. 252–257.
 47. Шевченко Т., Табарча Г. Образ книги у збірці Романа Іваничука «Серед повені книг». Modern problems of science, education and society. Proceedings of the 8th International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Kyiv, Ukraine. 2023. Pp. 927–933.
 48. Eco U. Ot Interneta k Gutenbergu: tekst i gipertekst. Novoie literaturnoie obozreniie. 1998. № 4. S. 5–14.

ДОДАТКИ**ДОДАТОК А****ПЕРЕЛІК ПИСЬМЕННИКІВ, ЯКІ ЗГАДУЮТЬСЯ В КНИЗІ «СЕРЕД
ПОВЕНІ КНИГ» Р. ІВАНИЧУКОМ**

1. Абдулла Абас
2. Андіївська Емма
3. Андрусяк Іван
4. Андрухович Юрій
5. Антонич Богдан-Ігор
6. Ахундов Мірза Фаталі
7. Бажан Микола
8. Бальзак Оноре
9. Баргун Юган
10. Бічуя Ніна
11. Близнець Віктор
12. Бредбері Рей
13. Вагилевич Іван
14. Вергілій
15. Винниченко Володимир
16. Вишня Остап
17. Вінграновський Микола
18. Воробйов Микола
19. Гашек Ярослав
20. Герасим'юк Василь
21. Гуцков Карл
22. Гоголь Микола
23. Гончар Олесь
24. Горинь Михайло
25. Горліс-Горький Юрій
26. Григорів Михайло

27. Гулак Микола
28. Гуцало Євген
29. Гюго Віктор
30. Габор Василь
31. Дімаров Анатолій
32. Довженко Олександр
33. Дойль Конан
34. Драч Іван
35. Дрозд Володимир
36. Дудін Михайло
37. Елегеланн Том
38. Єнджекевич Єжи
39. Жеромський Стефан
40. Загребельний Павло
41. Захарук Дмитро
42. Зхаер-Мазоха Леопольд
43. Зеров Микола
44. Голобородько Василь
45. Гордер Юстейн
46. Іздрік Юрій
47. Ільченко Олександр
48. Калинець Ігор
49. Калинець Ірина
50. Кисельов Леонід
51. Кіс Ольга
52. Кокотюха Андрій
53. Кордун Віктор
54. Короткевич Володимир
55. Котляревський Іван
56. Коцюбинський Михайло

- 57.Крук Галина
- 58.Кульчицька Олена
- 59.Лазарук Мирослав
- 60.Лафонтен Жан
- 61.Лессінг Готгольд Ефраїм
- 62.Лесь Подерев'янський
- 63.Лучук Володимир
- 64.Майрінк Густав
- 65.Малкович Іван
- 66.Медвідь В'ячеслав
- 67.Міцкевич Адам
- 68.Монтень Мішель
- 69.Неборак Віктор
- 70.Нечуй-Левицький Іван
- 71.Нізамі Генджеві
- 72.Олійник Борис
- 73.Оркан Владислав
- 74.Осадчий Михайло
- 75.Павличко Дмитро
- 76.Пагутяк Галина
- 77.Пашковський Євген
- 78.Первомайський Леонід
- 79.Портяк Василь
- 80.Процюк Степан
- 81.Проць Любов
- 82.Прус Болеслав
- 83.Путрамент Єжи
- 84.Рауль Чіланава
- 85.Рерніксен Віра
- 86.Рильський Максим

- 87.Римарук Ігор
- 88.Рудакі
- 89.Руставелі Шота
- 90.Світличний Іван
- 91.Сверстюк Євген
- 92.Сенкевич Генрік
- 93.Сервантес
- 94.Сковорода Григорій
- 95.Словацький Юліуш
- 96.Старицький Михайло
- 97.Стендаль (Анрі-Марі Бейль)
- 98.Стефаник Василь
- 99.Стус Василь
100. Стрийковський Юліан
101. Теліга Олена
102. Тичина Павло
103. Туринський Юрій
104. Тютюнник Григій
105. Українка Леся
106. Умберто Еко
107. Франко Іван
108. Фруменков Михайло
109. Ципердюк Іван
110. Хвильовий Микола
111. Церетелі Акакій
112. Шашкевич Маркіян
113. Шевченко Анатолій
114. Шевченко Тарас
115. Шевчук Валерій
116. Шніцлер Артур

- 117. Щербак Юрій
- 118. Яновський Юрій
- 119. Янсон Туве

ДОДАТОК Б

ПЕРЕЛІК ХУДОЖНІХ ТВОРІВ, ЯКІ ЗГАДАЮТЬСЯ У КНИЗІ

«СЕРЕД ПОВЕНІ КНИГ»

- 1. «Comentari de bello Gailico» Юлія Цезаря
- 2. «Viri illustres» Плавта
- 3. «Persons grata» Михайла Коцюбинського
- 4. «451 за Форенгейтом» Рея Бредбері
- 5. Біблія
- 6. «Абу-Касимові капці» Івана Франка
- 7. «Байки» Лафонтена
- 8. «Бенефіс» Ніни Бічуї
- 9. «Берестечко» Ліни Костенко
- 10. «Барнці Соловецького монастиря» Михайла Фруменкова
- 11. «Бо війна – війною» Романа Іваничука
- 12. «Буєсть Митусина» Ніни Бічуї
- 13. «Буранний полустанок» Чінгіза Айтматова
- 14. «Введення у Бу-Ба-бу» Віктора Неборака
- 15. «Великий льох» Тараса Шевченка
- 16. «Вершники» Юрія Яновського
- 17. «Війна і мир» Льва Толстого
- 18. «Вогнем і мечем» Генріха Сенкевича
- 19. «Вогненні стовпи» Романа Іваничука
- 20. «Вода з каменю» Романа Іваничука
- 21. «Волинь» Уласа Самчука
- 22. «Володимир» Семена Скляренка

- 23.«День гніву» Юрія Косача
- 24.«Десять слів Поета» Ніни Бічуї
- 25.«Диво» Павла Загребельного
- 26.«Дике полювання короля Стаха» Уладзіміра Караткевіча
- 27.«Дикий мед» Леоніда Первомайського
- 28.«Дім на горі» Валерія Шевчука
- 29.«Дон Кіхот» Сервантеса
- 30.«Досліди» Монтеня
- 31.«Енеїда» Вергілія
- 32.«Євпраксія» Павла Загребельного
- 33.«Журавлиний крик» Романа Іваничука
- 34.«Записки каторжанина» Євгена Іваничука
- 35.«За сестрою» Андрія Чайковського
- 36.«Звук павутинки» Віктора Близнеця
- 37.«Зелені млини» Василя Земляка
- 38.«Знедолені» Віктора Гюго
- 39.«Євангеліє від Томи» Романа Іваничука
- 40.«І будуть люди» Анатолія Дімарова
- 41.«Ідоли впадуть» Юліана Опільського
- 42.«Іду на вас» Юліана Опільського
- 43.«Кавказ» Тараса Шевченка
- 44.«Камінний господар» Ніни Бічуї
- 45.«Камо грядеши?» Герінка Сенкевича
- 46.«Катастрофа» Володимира Дрозда
- 47.«Квітень у човні» Ніни Бічуї
- 48.«Килим на три квітки» Ніни Бічуї
- 49.«Книга екзотичних слів та реальних подій» Василя Габора
- 50.«Козацькому роду нема переводу» Олександра Ільченка
- 51.«Колосся під серпом твоїм» Володимира Короткевича
- 52.«Лебедина згряя» Василя Земляка

53. «Легенда Татр» Казімежа Пшерва-Тетмаєра
54. «Манускрипт з вулиці Руської» Романа Іваничука
55. «Маруся Чурай» Ліни Костенко
56. «Матео Фальконе» Проспера Меріме
57. «Ментальність орди» Євгена Гуцала
58. «Метаморфози» Овідія
59. «Меч Арєя» Івана Білика
60. «Михайло Козолуп» Григора Тютюнника
61. «Місто» Валер'яна Підмогильного
62. «Московіада» Юрія Андруховича
63. «Мойсей» Івана Франка
64. «На брата брат» Юрія Мушкетика
65. «На полі крові» Лесі Українки
66. «Нашим найменшим» Олени Кульчицької
67. «На уходах» Андрія Чайковського
68. «Неначе сон» Івана Франка
69. «Отчий світильник» Романа Федоріва
70. «Орда» Романа Іваничука
71. «Панські жарти» Івана Франка
72. «Перебендя» Тараса Шевченка
73. «Переяславська рада» Натана Рибак
74. «Подражаніє Іезекіїлю» Тараса Шевченка
75. «Поза межами болю» Осипа Туринського
76. «Полтва» Романа Андріяшика
77. «Попіл» Стефана Жеромського
78. «Похорон» Івана Франка
79. «Прапорonosці» Олеся Гончара
80. «Пригоди Швейка» Ярослава Гашека
81. «Ренегат» Романа Іваничука
82. «Репетиція» Ніни Бічуї

83. «Розбійник Кармелюк» Михайла Старицького
84. «Роксолана» Павла Загребельного
85. «Спокутник» Василя Барки
86. «Сталінка» Олеся Ульяненка
87. «Рубікон Хмельницького» Юрія Косача
88. «Саксаул у пісках» Романа Іваничука
89. «Санаторійна зона» Миколи Хвильового
90. «Святослав» Семена Скляренка
91. «Сестри Річинські» Ірини Вільде
92. «Смерть Юди» Романа Іваничука
93. «Смітник Господа нашого» Галини Пагутяк
94. «Сни Юлії й Германа» Галини Пагутяк
95. «Собор» Олеся Гончара
96. «Солунські брати» Слава Карасловова
97. «Сонце в Чигирині» Юрія Косача
98. «Сотворіння тайни» Ніни Бічуї
99. «Сто поезій» Микола Вінграновського
100. «Так мовив Заратустра» Ніцше
101. «Твоя зоря» Олеся Гончара
102. «Торговиця» Романа Іваничука
103. «Три листки за вікном» Валерія Шевчука
104. «Тронка» Олеся Гончара
105. «Турецький міст» Романа Федоріва
106. «Сойчине крило» Івана Франка
107. «Україна наша радянська» Петра Шелеста
108. «Фауст» Йоганна Гете
109. «Хмельницький» Івана Ле
110. «Холодне небо Півночі» Євгена Іваничука
111. «Холодний яр» Юрія Горліс-Горського
112. «Четвертий вимір» Романа Іваничука

113. «Шрами на скалі» Романа Іваничука
114. «Як сниться жито» Дмитра Захарука
115. «Пропадший світ» Конан Дойля
116. «Урієль Акоста» Кала Гуцкова
117. «Хаджі мурат» Льва Толстого
118. «Христос приземлився у Гродно» Віктора Короткевича
119. «Христос і антихрист» Дмитра Мережковського
120. «Черлене вино» Романа Іваничука
121. «Шестикрилець» Катрі Гриневичевої
122. «Шлях на Київ» Семена Скляренка
123. «Шоломи в сонці» Катрі Гриневичевої
124. «Юда Іскаріот» Леоніда Андрєєва
125. «Я, Богдан» Павла Загребельного
126. «Я, зомбі» Леоніда Кононовича
127. «Яса» Юрія Мушкетика

ДОДАТОК В**ПЕРЕЛІК НАУКОВЦІВ, ЯКІ ЗГАДАЮТЬСЯ У КНИЗІ «СЕРЕД
ПОВЕНІ КНИГ»**

1. Андрій Содомора
2. Аркас Микола
3. Бабій Олесь
4. Базилевський Микола
5. Борис Тен
6. Брайчевський Михайло
7. Вуйцик Збігнев
8. Галета Олена
9. Голубець Микола
10. Геродот
11. Грушевський Михайло
12. Денисюк Іван
13. Дзюба Іван
14. Донцов Дмитро
15. Дончик Віталій
16. Ільницький Микола
17. Костомаров Микола
18. Крип'якевич Іван
19. Купчинський Роман
20. Макіявелі Нікола
21. Мийхало Білик
22. Нудьга Григорій
23. Оскоцький Валентин
24. Петро Жур
25. Рудницький Михайло
26. Рудницький Степан

- 27.Салига Тарас
- 28.Слабошпицький Михайло
- 29.Старовойт Ірина
- 30.Старчук Іван
- 31.Тейлор Чарльз
- 32.Тихолоз Богдан
- 33.Тойнбі Арнольд
- 34.Чижевський Дмитро
- 35.Чопик Ростислав
- 36.Шкрумеляк Юрій
- 37.Яворницький Дмитро
- 38.Ясеніца Тарас